

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/317846969>

SPORT, POLITIKA I DIPLOMACIJA: ANALIZA IZ KONSTRUKTIVISTIČKE PERSPEKTIVE

Chapter · April 2016

CITATION

1

READS

432

1 author:

Dana Luša

University of Zagreb

14 PUBLICATIONS 8 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Small States in the Multipolar World [View project](#)

Navigating the Storm: The Challenges of Small States in Europe [View project](#)

SPORT, POLITIKA I DIPLOMACIJA: ANALIZA IZ KONSTRUKTIVISTIČKE PERSPEKTIVE

ĐANA LUŠA

1. Uvod

Konstruktivizam kao "srednji put" između liberalizma i realizma relativno je nov pristup međunarodnim odnosima. Prema konstruktivistima, svijet se stalno mijenja, a ljudi su nositelji promjena. Nasuprot realističkim percepcijama cikličnih međunarodnih odnosa, konstruktivisti smatraju kako nijedan segment društvenog života nije konstantan. Svakodnevno nailazimo na različite kontekste koji oblikuju identitete pojedinaca u međunarodnoj zajednici, a koje oni zatim prikazuju u interakcijama s drugim akterima i konstruiraju novu stvarnost u kojoj žive. Iz toga proizlazi kako se i međunarodna stvarnost može konstruirati i dekonstruirati. Socijalna realnost ili konstrukcija nije objektivna nego se nalazi u očima promatrača i sudionika međunarodnih odnosa. Dakle, objektivna stvarnost ne postoji, ona nije fizički entitet izvan ljudske svijesti. Upravo se u tome konstruktivizam razlikuje od liberalizma i realizma kao racionalističkih teorija međunarodnih odnosa, upućujući na ideje i vjerovanja svakog pojedinca, kao i na njihovu međusobnu interakciju (Jackson i Sørensen, 2007: 162). "Konstruktivizam, za razliku od realizma, odbacuje jednostrani materijalni fokus, prema ideološkom uvjerenju nije protuliberalan i protorealističan, prema prirodi nije preoptimističan ni suviše

pesimističan; stoga predstavlja pravu priliku za generiranje sintetičke teorije” (Adler, 1997: 323). Upravo to je razlog zbog kojega sve više autora gleda na međunarodne odnose kroz konstruktivističke leće (Katzenstein 1996; Finnemore 1996; Risse-Kappen 1995), dok je rasprava racionalista i konstruktivista postala najeksplicitnija u disciplini međunarodnih odnosa.

Neki autori postavljaju konstruktivizam između racionalističkih i radikalnih teorijskih pristupa. S jedne strane, on se djelomice oslanja na pozitivističke slike utemeljene na realističkoj i liberalnoj teoriji koje objašnjavaju stvarnosti prema kriterijima prirodnih znanosti, dok se s druge strane nalaze radikalni postmoderni konstruktivisti koji prenaglašavaju značenje ideja, a objašnjenja realista i liberala smatraju nemogućima (Viotti i Kauppi, 2012: 278). Ako se ograničimo na racionalističko-konstruktivističku raspravu o međunarodnim odnosima, sve pravce koji izazivaju racionalističku stvarnost nepromjenjivih činjenica možemo svrstati u kategoriju konstruktivizma u širem smislu. Razlika između racionalističkoga i konstruktivističkog pristupa ogleda se u nekoliko segmenata. Neorealisti i neoliberali dijele uvjerenje kako su državni akteri unitarni i racionalni, a njihova načela pozitivistička s obzirom na to da društvene fenomene objašnjavaju kao prirodni svijet, jasno odvajajući činjenice i vrijednosti. Znanstveno istraživanje mora biti zasnovano na empirijskoj potvrdi ili opovrgavanju, dok su akteri i interesi zadani. Konstruktivisti pak vide društveni svijet kao rezultat konstrukcije; iako države mogu imati svoje interese, one stalno redefinišu njihovo značenje. Identiteti država u interakciji skloni su promjenama koje se reflektiraju u formiranju novih interesa i novih intersubjektivnih značenja koja je potrebno istražiti (Zehfuss, 2004: 3- 4).

Razlikovanje racionalističkoga i konstruktivističkog shvaćanja u teoriji međunarodnih odnosa naglasio je i najistaknutiji predstavnik konstruktivističke teorije Stephen M. Walt. On razlikuje tri dominantna teorijska pristupa: realizam, liberalizam i konstruktivizam kao noviji oblik idealizma, koji oblikuju politički diskurs i političku analizu (Walt, 1998: 30). Realizam se fokusira na promjenjivu raspodjelu moći među državama, liberalizam naglašava sve

veći broj demokracija i turbulentnost demokratskih tranzicija, dok idealizam osvjetljava promjenjive norme suverenosti, ljudskih prava i međunarodne pravde te sve veću potentnost religijskih ideja u politici (Mingst i Snyder, 2014: 2). Unatoč kraju bipolarizma koji je, prema realistima, bio najstabilniji tip međunarodnih odnosa, i nesnalaženja u prvim posthladnoratovskim godinama, realizam uspijeva objasniti neka zbivanja u svijetu nakon 11. rujna 2001, primjerice središnju ulogu vojne snage i otpornost sukoba u doba globalne ekonomske međuovisnosti. Liberalna kritika smatra kako realizam ne primjećuje napredak u odnosima među državama koji se očituje u sporom odmicanju od anarhičnog svijeta i jačanjem veza među državama posredstvom trgovine i financija te širenjem demokratskih normi. No i liberalna teorija suočava se s izazovima. Michael Doyle je, pišući o demokratskom miru, upozorio na to da demokracije, iako se ne bore međusobno, pokreću mesijansku borbu protiv autoritarnih režima kako bi učinile svijet sigurnim. Suvremeni liberali također primjećuju kako rastuća demokratska plima stvara pretpostavku da sve nacije uživaju koristi samoodređenja, dok oni koji su izostavljeni mogu poduzeti nasilne akcije kako bi osigurali demokratska prava. Ukratko, trnovit je put do ideala vječnog mira što ga je zamislio Kant s obzirom na to da demokracije nisu nenasilne nego su samo manje nasilne jedne prema drugima. U suvremenima međunarodnim odnosima nova verzija idealizma, konstruktivizam, zauzela je vrlo važno mjesto u teorijskim raspravama. Recentna zbivanja utjecala su na jačanje teorije koja naglašava ulogu ideologija, identiteta, uvjeravanja i transnacionalnih mreža. Dok se realisti oslanjaju na ravnotežu snaga, a liberali na moć međunarodne trgovine i demokracije, konstruktivisti smatraju kako su rasprave o idejama temeljni sadržaji međunarodnog života. Stoga pojedinci i skupine jačaju ako mogu druge uvjeriti da prihvate njihove ideje. Tri spomenuta teorijska pristupa razlikuju se i prema sposobnosti da objasne promjene u međunarodnim odnosima. Primjerice, realisti nisu uspjeli predvidjeti i objasniti kraj Hladnog rata, liberalna teorija demokratskog mira utjecajnija je u objašnjavanju onoga što se događa nakon što država postane demokratska nego u predviđanju početka demokratskih tranzicija, a kamoli u tome kako te tranzicije učiniti mirnima i

uspješnima. Konstruktivisti su pak uspješni u opisivanju promjena normi i ideja, ali pokazuju slabosti u prepoznavanju materijalnih i institucionalnih okolnosti koje su potrebne za stvaranje konsenzusa o novim vrijednostima i idejama (8-10).

Dok realistička teorija svoje interpretacije zasniva na materijalnim aspektima moći (*hard power*), konstruktivizam je fokusiran na meku moć (*soft power*) ili atraktivnu moć koja predstavlja uvjeravanje ili sposobnost da se ljude pokrene argumentima. Prema Nyeu (2006), meka moć proizlazi iz triju izvora: kulture, političkih vrijednosti i vanjske politike. Kultura je jedan od ključnih elemenata upotrebe meke moći radi poboljšanja odnosa s drugim državama i privlačenja strane publike. Primjer promoviranja meke moći kroz kulturu jesu i Olimpijske igre koje mogu služiti kao medij političkog utjecaja u međunarodnim odnosima. Države predstavljaju svoja politička i ekonomska dostignuća, šire različite vrijednosti, politike i ideje, jačaju nacionalni naboj i kohezivnost organiziranjem sportskih natjecanja ili sudjelovanjem u njima, čime na neki način kreiraju novu međunarodnu stvarnost, nove identitete i interese, što ostavlja prostor za konstruktivističku interpretaciju sporta kao sredstva diplomacije i meke moći.

Iako su korijeni sporta u antičkim vremenima, moderni sport pojavio se sredinom 19. stoljeća da bi se na višu profesionalnu razinu uzdigao s prvim modernim Olimpijskim igrama 1896. i stvaranjem Međunarodnoga olimpijskog odbora 1894. (Kobierecki, 2013: 51). Allison i Monnington smatraju kako je iz perspektive politike prije 1936. uloga sporta bila shvaćena kao izraz dobre volje, što, među ostalim, potvrđuje i činjenica da je prvi ministar sporta imenovan tek 1940. u Francuskoj (Allison, 2005: 10-11). Prvu javnu manifestaciju odstupanja od takve percepcije sporta načinio je Adolf Hitler koji je koristio domaćinstvo Olimpijskih igara 1936. u Berlinu za promociju ideologije i moći. Korištenje sporta kao još jednog područja političke konfrontacije posebno se intenzivira tijekom Hladnog rata kada su države nastojale ojačati svoj imidž ili kazniti ponašanje koje nisu odobravale na međunarodnoj pozornici. Istodobno, sport se za vrijeme hladnoratovske zaoštrenosti koristio i kao alat diplomacije kako bi se uspostavili miroljubivi

odnosi i međusobno razumijevanje Istoka i Zapada (Mabillard i Jádi, 2011: 5).

Ako se analiziraju mreže, akteri i kanali u kojima se međunarodni sport i diplomacija prožimaju, pokazat će se dvije kategorije sportske diplomacije: sport koriste vlade kao sredstvo "klasične" diplomacije i kao sredstvo diplomatske reprezentacije, pregovaranja i komuniciranja među nedržavnim akterima prije i za vrijeme sportskog natjecanja. Prvi je aspekt diplomacije zastupljeniji te podrazumijeva angažiranje sportaša radi slanja diplomatske poruke ili korištenje sportskih događaja u svrhu javne diplomacije, smirivanja diplomatskih odnosa ili testiranja temelja za moguće promjene vanjske politike. Drugi oblik sportske diplomacije podrazumijeva aktivnosti nedržavnih aktera kako bi se međunarodni sportski događaj učinio mogućim (Murray i Pigman, 2013: 1099). S obzirom na uključenost vladinih i nevladinih aktera koji djeluju kao svojevrsni promicatelji normi koje socijaliziraju i uče države novim normama, obje te kategorije odgovaraju konstruktivističkim interpretacijama međunarodne zbilje (Mingst i Arreguín-Toft, 2011: 228).

Sport je instrument diplomacije još od vremena antičke Grčke kada su pokrenute Olimpijske igre u čast bogu Zeusu, a održavale su se svake četiri godine. U tom je kontekstu posebno vrijedno istaknuti kako je od 9. stoljeća za vrijeme održavanja igara vladalo primirje kako bi natjecatelji i navijači mogli stići na natjecanja, čime je potvrđena uloga sporta kao sredstva promicanja miroljubivih odnosa na međunarodnoj razini. Sportska diplomacija stoga podrazumijeva korištenje sporta kao instrumenta jačanja vanjsko-političkih ciljeva i interesa te kao rastućeg izvora meke moći (Soares e Castro, 2013: 19-21). Predstavljajući dio nove diplomacije koja nakon Hladnog rata problematizira nova pitanja, aktere i procese, sportska diplomacija nadilazi kulturne razlike, omogućuje različite platforme za jačanje dijaloga, mijenja imidž državne diplomacije od rezervirane i hermetičke ka inovativnoj i javnoj, promovira međunarodno razumijevanje i prijateljstvo, odbacuje stereotipe i predrasude te ujedinjuje sukobljene populacije. Istodobno koristi sportaše kao diplomate u reprezentativnim aktivnostima informi-

ranja i stvaranja pozitivne slike vlastite zemlje u međunarodnoj javnosti. Ako "tradicionalnu diplomaciju nazivamo sredstvom vanjske politike, sportska diplomacija predstavlja sredstvo tog sredstva" (Murray i Pigman, 2013: 2-7).

U prvom dijelu ovog poglavlja definira se konstruktivizam kao teorija međunarodnih odnosa koja se pozicionira u odnosu prema realističkim i liberalnim pristupima. Potom se identificira uloga sporta kao objekta proučavanja discipline međunarodnih odnosa i političke znanosti općenito. Nekoliko je osnovnih načina pozitivnoga i negativnog korištenja sporta kao diplomatskog sredstva koji se interpretiraju pomoću konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa: meka i pametna moć, izražena kroz domaćinstvo i bojkot velikih sportskih natjecanja, nacionalizam i jačanje nacionalnog identiteta, prenošenje političkih poruka, promicanje bližeg dijaloga i integracije u multietničkim društvima, neprijateljstvo te dodatna radikalizacija odnosa (više u: Mabillard i Jádi 2011).

2. Konstruktivistička teorija međunarodnih odnosa

Definiranje konstruktivizma velik je izazov teoretičarima međunarodnih odnosa. Neki autori identificiraju ga isključivo kroz opus Alexandra Wendta, dok ga drugi percipiraju kao svojevrsnu opću rubriku u koju su smješteni različiti pristupi. Ponajprije, postavlja se pitanje je li konstruktivizam teorija međunarodnih odnosa, filozofska kategorija, metateorija ili metoda empirijskog istraživanja, imajući u vidu različite koncepte koje analizira, poput značenja normi i identiteta, izgradnje zajednice, konstrukcije nacionalnih interesa pa sve do analize diskursa (Zehfuss, 2004: 8).

Može se navesti nekoliko životnih primjera kako bi se konstruktivistička interpretacija stvarnosti približila čitateljima. Primjerice, komad drveta ostavljen u prirodi sam po sebi nema posebnu uporabnu vrijednost i značenje, ali svaki pojedinac svojom intervencijom može od njega napraviti nov predmet te tako konstruirati neku novu stvarnost. Waldrop (1992: 232) navodi primjer bacanja kamena u zrak koji može proizvesti jednostavan odgovor

na vanjske fizičke sile koje djeluju na njega, dok ptica odleti na stablo unatoč istim silama, zahvaljujući velikom broju procesuiranih informacija koje uvjetuju takvo ponašanje. Moguće je usporediti i ponašanje pojedinca ili države koje nije isključivo uvjetovano fizičkim snagama, individualnim preferencijama i racionalnim izborima. Adler (1997: 321) smatra kako je to ponašanje rezultat zajedničkog znanja, kolektivnog značenja koje ljudi pridaju stanju u kojemu se nalaze, pravila, institucija, ali i materijalnih resursa. Ili, primjer izbijanja požara u kazalištu. Unatoč tome što postoje oznake za izlaz i prednosti koju bi trebale imati starije osobe, djeca i osobe s posebnim potrebama u skladu s prevladavajućim pravilima i normama, konfuzija i strah uzrokuju naguravanje ljudi i stampedo. Odatle proizlazi da ljudi, ovisno o kontekstu, mijenjaju usvojene identitete, a time i interese u novokonstruiranoj stvarnosti. Konstruktivisti smatraju kako se svijet gradi u međusobnim odnosima. Primjerice, kada bi pojedinci odlučili da neka država ne postoji, to bi se i dogodilo budući da je njezino postojanje vezano za dogovore i zajedničke ideje. U međunarodnim odnosima često se postavlja pitanje: kada je završio Hladni rat? Prema konstruktivistima, završio je u trenutku kada su SAD i SSSR to odlučili. Ili: zašto je srušen Berlinski zid? Zato što su ljudi jednoga dana osvijestili da možda više nije ključno da zid postoji te su počeli prelaziti preko njega. Upravo je završetak Hladnog rata stvorio prostor za profiliranje konstruktivističke teorije koja je izašla iz sjene rasprave predmaterijalističkih realista i predidealističkih liberala, interpretirajući međunarodne odnose kao idejnu i intelektualnu konstrukciju ljudi, kao skup vrijednosti i normi koje su izgradili određeni pojedinci na određenom mjestu i u određenom vremenu (Jackson i Sørensen, 2007: 165-166).

Alexander Wendt prvi je nastojao premostiti liberalno-realističke i racionalno-reflektivističke rasprave pomoću partikularnoga konstruktivističkog pristupa. Njegov izvorni doprinos čini naglašavanje procesa, a ne strukture, što se reflektira u originalnom zaključku kako "anarhija nije zadana (realizam) nego je ono što država od nje napravi ili kako ju država konstruira" (Wendt, 1992: 392-395). Raspodjela moći i postojanje anarhije nisu dovoljni da

objasne ponašanje država u međunarodnoj zajednici. Potrebno je, prema Wendtu, naglasiti da akteri imaju identitete koji predstavljaju zamisli o samima sebi i relacijski su zato što uvijek postoje u specifičnome, socijalno konstruiranom svijetu. Identiteti su osnova interesa, koji se definiraju ovisno o situaciji, a institucionalizacija je proces internaliziranja novih identiteta i interesa (398-399). Viotti i Kauppi (2012: 288) zaključuju kako su interesi konstruirani u socijalnoj interakciji kao rezultat socijalnih identiteta aktera. Identiteti, kao i međunarodno okruženje, mogu se mijenjati s vremenom i ovisno o kontekstu, što implicira da su proizvedeni, a ne zadani. Postoje različite vrste anarhije koje se stvaraju u interakcijama država, ovisno o tome kako one konstruiraju svoj identitet, kao i o odnosima s drugim državama. Iako smatra da mogu biti teško promjenjivi, Wendt (1999: 21) ističe da identiteti "nisu uklesani u stijenu". Posljedično, ni nacionalni interes kao rezultat identiteta nije isključivo materijalan i unaprijed zadan (realizam) nego je odgovor na unutarnje čimbenike i međunarodne norme i ideje koje su socijalizirale i institucionalizirale međunarodne vladine i nevladine organizacije (Mingst i Arreguín-Toft, 2011: 122). Spomenute norme mogu mijenjati državne preferencije i posljedično utjecati na ponašanje država u međunarodnoj zajednici. Iz toga proizlazi da su vladine i nevladine organizacije svojevrсни promicatelji normi koje socijaliziraju i uče države novim normama. "Poredak ne čini materijalna raspodjela sposobnosti nego značenja i interpretacije koje su akteri nametnuli tim sposobnostima" (Finnemore, 2003: 93). U tom smislu, konstruktivisti ističu kako ideje, norme i kultura imaju neovisnu ulogu u oblikovanju percepcija materijalnog svijeta. Ideje, naime, mogu dalekosežno transformirati svjetsku politiku, uključujući oblikovanje identiteta i interesa država, što se problematizira kroz ulogu sporta.

Konstruktivizam je u međunarodne odnose uveo Nicolas Onuf, koji je i promovirao taj termin u knjizi *The World of Our Making* (1989). Popularizirao ga je u svojim radovima Alexander Wendt u kojima preispituje neorealističko poimanje anarhije, interesa i identiteta kao kategorija koje su akterima u međunarodnoj zajednici zadane (Jackson i Sørensen, 2007: 169). No konstruktivizam

je snažno profiliran krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina kada se pokazalo da neorealizam i neoliberalizam nemaju odgovore na izazove pred kojima se našao svijet. Osim raspada Sovjetskog Saveza i kraja Hladnog rata, došlo je do erozije suverenosti nacionalnih država i procesa opće globalizacije. Te su promjene dovele u pitanje interpretativne sposobnosti dvaju najvažnijih pravaca u teorijama međunarodnih odnosa te istaknule pojavu novih aktera i procesa u međunarodnoj zajednici, uključujući sport kao sredstvo diplomacije i meke moći (Viotti i Kauppi, 2012: 278). Uvažavajući postojanje anarhije i sile kao važnih čimbenika u međunarodnim odnosima, izraženih u diskurzivnom smislu kroz moć kulture, ideja i jezika, konstruktivizam nudi nova objašnjenja promjene koja se zbiva kroz difuziju ideja, internalizaciju normi i socijalizaciju. Pritom propituje i problematizira identitete i interese, koje neorealisti i neoliberali smatraju zadanim, prati njihovo mijenjanje i uzročno-posljedičnu vezu, te istodobno, nasuprot neorealisticima i neoliberalima, ne privilegira nijednog aktera ili jedinicu analize (279). Temeljno načelo konstruktivističke teorije ističe da pojedinci djeluju prema drugim subjektima međunarodnih odnosa vodeći se značenjima koja oni imaju za njih; primjerice, drugačije se ponašaju prema prijateljima nego prema neprijateljima. Dakle, kolektivno značenje konstituira strukture koje utječu na akcije pojedinaca (Wendt, 1992: 397).

Iz te analize proizlazi kako je konstruktivizam prihvatljiv kao kritička alternativa *mainstream* teorijama međunarodnih odnosa zato što uvodi dimenziju zajedničkog značenja i promovira novo razumijevanje društvenog svijeta ne odbacujući materijalne prakse (Zehfuss, 2004: 254). Spektar konstruktivističkog mišljenja prostire se od kritičkog konstruktivizma, koji sve svodi na ideje i odbacuje sve oblike kvantitativne analize povezane s pozitivizmom, do konvencionalnih konstruktivista, koji podržavaju takve analize prepoznavajući granice onoga što je socijalno konstruirano (Sala, Scott i Spriggs, 2007: 18).

3. Sport kao (i)relevantan fenomen u disciplini međunarodnih odnosa

Analiza povezanosti sporta i politike zahtijeva stalno preispitivanje osnovnih teza realizma, što je utjecalo na prihvaćanje sporta kao značajne varijable u međunarodnim odnosima tek s ozbiljnim jačanjem kritičkih teorija, ponajprije konstruktivizma. Odmaknuvši se od stroge percepcije države kao crne kutije koju u analitičkom smislu ne treba "otvarati" prije stupanja u međunarodne odnose, teorije međunarodnih odnosa s vremenom su postale otvorenije prema ulozi pojedinca i cijelog društva, to jest počele su države percipirati kao prozirne kutije. U tom smislu zastupljenije su i analize utjecaja sporta na međunarodne odnose, ugled države, nacionalne osjećaje i sukobe. Sport, kao i druge socijalne pojave, glavne teorije međunarodnih odnosa često su zanemarivale. No sa završetkom Hladnog rata postalo je očitijim kako isključiv naglasak na borbi za moć (realizam) više ne odgovara suvremenom stanju u međunarodnoj zajednici te kako ugled sve više postaje cilj kojemu države teže. Jedno od sredstava njegova postizanja jest sportsko natjecanje. Stoga upravo istraživanje sporta pokazuje kako društvene i kulturne institucije jednako, ako ne i više, pridonose oblikovanju identiteta i lojalnosti od država. Sport se posebno ističe kao koristan instrument javne diplomacije, to jest alternativnih kanala komunikacije među suprotstavljenim državama, prenošenja simboličkih poruka, smanjivanja suparništva, mirenja, uključivanja države u međunarodnu zajednicu. No zbog svoje kompetitivne prirode, sport je i vrlo važan kao segment vanjske politike koji može uzrokovati radikalizaciju sukoba i jačanje neprijateljstava (Winstanley, 2009: 4-5).

Odnos sporta i politike ima dugu tradiciju. Sport je imao i još ima značajnu ulogu u stvaranju, održavanju i mijenjanju nacionalnih identiteta. Utemeljitelj modernog olimpizma Pierre de Coubertin smatrao je sport "religijom sa svojom crkvom, dogmom i kulturom, ali ponajprije s religioznim osjećajima" (Scharenberg, 1999: 91). Nastojao je povezati duh Olimpijskih igara s političkim ciljem Lige naroda nadajući se da će sport djelovati kao međunarodna institucija koja će spriječiti Drugi svjetski rat. Blizak odnos

sporta i politike vidljiv je u povijesti Olimpijskih igara koje nisu bile imune na turbulencije u međunarodnoj zajednici. Igre 1916., 1940. i 1944. Otkazane su zbog svjetskih ratova. Hitler je iskoristio igre 1936. u Berlinu za promicanje superiornosti arijevske rase. Izraelski atletičari zatočeni su i ubijeni na igrama u Münchenu 1972., sovjetska invazija na Afganistan uzrokovala je bojkot igara u Moskvi 1980. od strane Zapada, a sovjetski je blok bojkotirao igre u Los Angelesu 1984. Iako je u Olimpijskoj povelji navedeno kako nijedan oblik političke, vjerske ili rasne propagande nije dopušten na olimpijskim borilištima, brojni primjeri svjedoče kako se u povijesti sport koristio za promicanje političkih ciljeva (Quingmin, 2013: 215). Tako su i Olimpijske igre pretvorene u vrlo politiziranu arenu u kojoj se države međusobno bore kroz medij sporta (MacClancy, 1996: 12). "Kultura i duh sporta mogu donijeti pravdu, slobodu i bratstvo, ali i istodobno uzrokovati nasilje, rasizam, huliganizam i korupciju. Olimpijska načela izdana su u trenutku kada je sport postao instrumentom propagande i diplomatskog pritiska, a sportaši igračke međunarodne politike" (Arnaud, 1998: 132).

Sport se razvijao usporedno s međunarodnim odnosima te predstavlja prominentnu instituciju kroz koju se promicala ideologija i angažirala politika. Mnogobrojni su primjeri takva korištenja sporta. Nakon organizacije stolnoteniskog meča američke i kineske reprezentacije u NR Kini 1979, u razdoblju krajnje zaoštrenih međudržavnih odnosa, američki predsjednik Richard Nixon istaknuo je kako je izvukao kapital iz novostvorenog duha suradnje te je iskoristio sport da utaba put njegovu posjetu Kini – tada je nastao pojam *ping-pong diplomacy*. Brojni autori ne percipiraju sport samo kroz prizmu kineziologije nego i kroz fenomene određene društvenim čimbenicima i s njima povezanim posljedicama koje proizlaze iz sporta (Kustec Lipicer i Maksuti, 2010: 148). Odnos sporta i politike postaje poseban predmet istraživanja šezdesetih godina, a istraživanja se osobito intenziviraju krajem 20. i početkom 21. stoljeća.

Sport nije posebno čest predmet interesa znanstvenika koji se bave međunarodnim odnosima. No kako se međunarodni sport razvijao i kako se povećavalo njegovo globalno praćenje, tako je

jačao i njegov utjecaj na svakodnevni život. U jednoj od najcitiranijih znanstvenih publikacija o sportu i međunarodnim odnosima *Sport and International Politics* urednika Barriea Houlihana (1994) naglašavaju se osnovne perspektive pomoću kojih se proučavanje kulturnog fenomena kao što je sport integrira u međunarodne odnose. Istodobno se pokazuje korisnost uvida u međunarodni sport iz različitih teorijskih perspektiva, od realizma preko liberalizma do konstruktivizma. Temeljeći svoju studiju na teoriji transnacionalnih odnosa, Macintosh i Hawes (1994) ističu da se u međunarodnim odnosima sport ne može više shvaćati samo onako kako su to činile tradicionalne teorije. Jedno od kapitalnih djela *The Politics of Sport* Lincolna Allisona (1986) istražuje odnos politike i sporta te osnovna područja na kojima se dodiruju. Prema autoru, to je "prva knjiga koja se oslanja na koncepte razvijene u studijama politike i područjima posebnog znanja koje politolozi procesuiraju kako bi ponudili široku analitičku spoznaju politike sporta". U knjizi *Sport and International Relations: An Emerging Relationship* urednika Rogera Levermorea i Adriana Budda (2004) analiziraju se međusobni utjecaji sporta i međunarodnog društva. Iako zastupljeni autori ne smatraju da sport ima jednaku ulogu u dinamici i djelovanju međunarodnog sustava kao i ekonomski, politički i vojni procesi, ipak tvrde da je sport važan dio međunarodnog sustava koji ga oblikuje i na koji on istodobno utječe. U publikaciji *The International Politics of Sport in the Twentieth Century* urednika Rirodana i Krügera (1999) nalazi se informativan i iscrpan pregled popularnih argumenata o politici sporta. Istražuju se globalna pitanja, počevši od Olimpijskih igara i Međunarodne nogometne federacije, do pitanja koja su važna za posebne dijelove stanovništva i problema s kojima se suočavaju u odnosu prema prevladavajućima političkim ideologijama, kao što su uspon tamnoputih sportaša u SAD-u, uspon ženskog sporta, uloga sporta u režimu aparthejda Južnoafričkoj Republici i borba za prava sportaša s posebnim potrebama. U *Sport in the National Imagination: Australian Sport in the Federation Decades* Cashman (2002) prihvaća ideju o nacijama kao zamišljenim zajednicama te pokazuje kako sport kao oblik kulture pridonosi zamišljenoj naciji, posebice kako je to činio proteklih stoljeća. Naime, sport pridonosi definiranju kako vlastite tako i drugih nacija koje se percipiraju kao

prijateljske ili neprijateljske, a što se uklapa u konstruktivističku prizmu. Trevor Taylor (1986: 33-35) ističe kako je svjetska politika postajala sve neformalnija te se sve više vodila na nadnacionalnima i nadvladinim razinama nego kroz formalnije diplomatske kanale. Iako sport nije u središtu međuvladinih odnosa i nije ključan za ekonomska i sigurnosna pitanja, Taylor tvrdi da postoje četiri razloga zbog kojih se teoretičari međunarodnih odnosa trebaju više usredotočiti na njega. Prvo, riječ je o bitnom elementu svjetskog društva koje nije proizvod samo međuvladinih odnosa. Drugo, globalni sport kao dio okruženja anarhičnoga međudržavnog sustava može utjecati na ponašanje u njemu. Treće, sport je element većine vladinih unutarnjih i vanjskih politika na različite načine. Četvrto, njime se upravlja kroz značajnu mrežu privatnih međunarodnih organizacija koje su dio studija međunarodnih organizacija.

Percipirajući sport kroz prizmu političke znanosti, zaključujemo da se dinamike moći manifestiraju u različitim kulturnim oblicima. Sport se u vanjskoj politici može koristiti u negativnom kontekstu, kao sredstvo pritiska, sankcija, bojkota, ili u pozitivnom kontekstu, kao sredstvo uključivanja novostvorene države u međunarodnu zajednicu. U tom smislu šalju se određene poruke i stvara određeni kontekst koji posljedično utječe na identitete i interese uključenih država. Nadalje, povezanost sporta i politike sve je zastupljenija u studijama međunarodnih odnosa, što se očituje tako da je većina novih država koristila masovni sport kao način oblikovanja nacionalnog identiteta, "zamišljene zajednice", izgradnje nacije ili nacionalnog ugleda (Winstanley, 2009: 7). Povezanost sporta i nacionalnog identiteta očita je s obzirom na to da sportska natjecanja omogućavaju primarno izražavanje zamišljenih zajednica kao što je nacija, koja tako postaje stvarnijom u domeni sporta, ali su i sastavni element politika podjele (Maguire i Tuck, 1998: 106). Primjer prvoga je stvaranje i jačanje hrvatskoga nacionalnog identiteta za vrijeme i osobito nakon raspada Jugoslavije kroz identifikaciju i okupljanje uz nogometnu, napose nakon osvajanja brončane kolajne na svjetskome nogometnom prvenstvu u Francuskoj 1998. i košarkašku reprezentaciju nakon osvajanja srebrne kolajne u utakmici s američkim *dream* timom

na Olimpijskim igrama u Barceloni 1992. Zauzimajući sferu izvan tradicionalnih parametara onoga što se smatra političkom akcijom, Winstanley tvrdi da sport okupira *silent space* u međunarodnim odnosima, potvrđujući problematičnu dihotomiju između javnoga i privatnog. Podjele na vanjsko i unutarnje, domaće i međunarodno, političko i nepolitičko impliciraju probleme u razumijevanju sporta. No proučavanje međunarodnih odnosa trebalo bi prevladati stroge granice koje razdvajaju političko i nepolitičko, što u osnovi potiče konstruktivističku interpretaciju stvarnosti (Winstanley, 2009: 9).

4. Sportska diplomacija

Sport, politika i diplomacija odavno su povezani. Međunarodni sport stvara mogućnost da vlade demonstriraju različite tipove superiornosti, od atletskog junaštva do ideologije svoga sustava. Stoga su se sportska natjecanja u povijesti uzimala kao događaji koji su testirali naciju ili politički sustav, svjesna da imaju moć opijata masa (Allison, 1993: 17). Sport je oduvijek korišten kao snažno sredstvo socijalnih, ekonomskih i diplomatskih odnosa (Houlihan, 2003: 2). U recentnijoj povijesti države sport koriste kao dio svojih unutarnjih i vanjskih politika. Mnogim je državama razvoj međunarodnih sportskih kontakata dao niskobudžetan i visokoprotfitni izvor za promicanje vlastite vanjske politike. U međunarodnim odnosima sport je povremeno korišten za praktične svrhe u posebnim okolnostima. Primjerice, NR Kina je inicirala sportske kontakte kako bi signalizirala želju za bližim odnosima sa Zapadom tijekom Hladnog rata, a mnoge su države preko sporta pokazivale neslaganje s politikom aparthejda obeshrabrujući formalne sportske veze s Južnoafričkom Republikom. Tijekom Hladnog rata najvažniji akteri u međunarodnim odnosima bile su suverene države. U tim uvjetima diplomacija je značila upravljanje međudržavnim odnosima kojima su bile uvjetovane i međunarodne sportske razmjene. Bez obzira na to je li sport korišten kao sredstvo političke opozicije i neslaganja ili signaliziranja dobre volje, u velikoj je mjeri bio odluka država. Kraj Hladnog rata temeljito je promijenio

političko okruženje, uključujući to kako, tko i gdje djeluje u diplomaciji. Nedržavni akteri koji su tražili nove instrumente i resurse u diplomatskim aktivnostima postajali su sve aktivniji (Quingmin, 2013: 224-225).¹ Drugu promjenu koju je donijela globalizacija čini transformacija međudržavne u međudruštvenu diplomaciju. Dok međudržavna diplomacija premošćuje državne odnose djelovanjem službenih diplomata, međudruštvena diplomacija premošćuje različite segmente društva. Glavni je zadatak tradicionalne diplomacije promicanje nacionalnih interesa, a to znači da su suverenost, nacionalna sigurnost i teritorijalni integritet na vrhu piramide. Na međudruštvenu diplomaciju utječu pak svi društveni akteri koji se zauzimaju više za svoje nego za nacionalne interese kroz razne aktivnosti, poput lobiranja, javnih prosvjeda i demonstracija (Kerr i Wiseman, 2013: 86-87). Sportska diplomacija jedno je od područja na kojemu se zbiva ta transformacija diplomacije. Dakle, neopipljiva sredstva moći, poput kulture i sporta, postala su istaknutija od tradicionalnih vojnih oblika moći u međudržavnim odnosima, tako da je sport postao važan kao kombinacija javne i kulturne diplomacije. Sport može stvoriti dobru volju ili mogućnosti suradnje u vrijeme sukoba ili stagniranja diplomatskih odnosa (Quingmin, 2013: 225). Imajući u vidu te transformacije, zaključu-

¹ Sve specijalizirane diplomatske aktivnosti u kojima sudjeluju međunarodna sportska tijela zahtijevaju jednake vještine kakve imaju i diplomatski predstavnici vlada. Ugled tih organizacija ima ključnu ulogu u percepciji njihove legitimnosti, koja pak snažno utječe na njihovu učinkovitost u pregovaranju (Murray i Pigman, 2013: 1112). Optužbe za korupciju u međunarodnim sportskim tijelima nanose veliku štetu njihovoj vjerodostojnosti koja im je potrebna kako bi producirala važne sportske događaje. Kada su optužbe o mitu u procesu kandidiranja za Zimske olimpijske igre 2002. postale javne, Međunarodni olimpijski odbor pokrenuo je istragu koja je rezultirala akcijama protiv odgovornih, kao i reformama u kandidacijskim postupcima. FIFA je zbog niza korupcijskih skandala izgubila vjerodostojnost. Prije no što je predsjednik FIFA-e Sepp Blatter ponudio ostavku, uhićeni su neki od najviših dužnosnika organizacije pod optužbom za korupciju, iznudu, pranje novca, prijevare i urotu. Uslijedile su optužbe da su čelnici FIFA-e zbog mita dodijelili svjetska prvenstva Južnoafričkoj Republici, Kataru i Rusiji. Unatoč teškim optužbama, Blatter je dobio peti uzastopni mandat predsjednika. Uslijedila je istraga protiv Jeromea Valckea, glavnog tajnika FIFA-e i jednog od najbližih Blatterovih suradnika, koji je osumnjičen da je prebacio deset milijuna dolara s bankovnih računa organizacije na račune bivšeg predsjednika Jacka Warnera. Ubrzo je i Blatter podnio ostavku. U veljači 2016. na izvanrednom kongresu FIFA-a dotadašnji tajnik Gianni Infantino izabran je za predsjednika (<http://www.telegram.hr/sport/blatter-je-podnio-ostavku-a-ovo-je-devet-stvari-koje-morate-znati-o-tome/>, pristupljeno 1. svibnja 2016).

jemo da je sport postao dvosmislen i neopipljiv segment vanjske politike. U isprepletenom svijetu nije dvojbeno da na globalni spektakl i kulturni fenomen poput sporta ne utječe vanjska politika i, obratno, da on ne utječe na nju. "Sport je globalan fenomen po prirodi, njegov je jezik univerzalan, on ujedinjuje ljude diljem planeta, neovisno o boji kože, dobi i spolu" (Jackson i Haigh, 2008: 349). Razina razvoja sporta i fizičke kulture postala je jedno od mjerila životnog standarda u pojedinim zemljama.

Ipak, nema općeprihvaćene definicije sportske diplomacije. Neki autori smatraju kako se sportska diplomacija često percipira kao podkulturna diplomacija, jer je sport dio kulture, a sportska diplomacija obično se ostvaruje privatnim inicijativama, ili javna diplomacija jer je sport usmjeren na masovnu publiku, utječe na javno mnijenje i sliku države. Sportska diplomacija može se definirati kao niz formalnih i neformalnih akcija države, njezinih diplomatskih misija, sportskih dužnosnika, sportaša i drugih aktera radi implementacije vanjske politike kroz sport (više u: Muzhikbeav 2014).

Koristeći konstruktivistički pristup, u nastavku analiziram nekoliko pozitivnih i negativnih načina korištenja sporta kao diplomatskog sredstva. Pritom u obzir uzimam sve tri razine analize u međunarodnim odnosima – individualnu, državnu i međunarodni sustav – kao i različite medije prenošenja poruka i konstrukcije stvarnosti koja redefinira ili ojačava postojeće identitete te djeluje na formiranje ili mijenjanje interesa pojedinaca kao članova tako kreirane "zamišljene zajednice". Riječ je ponajprije o korištenju sporta u sljedećim kontekstima tradicionalnijih i suvremenih oblika diplomacije: pri organizaciji ili bojkotu velikih sportskih natjecanja, kao sredstva jačanja nacionalizma, izgradnje nacionalnih država i nacionalnih identiteta, kao medija za prenošenje političkih poruka, promicanja dijaloga i integracije u multikulturalnim društvima te, u konačnici, kao sredstva radikalizacije odnosa među državama (više u: Mabilard i Jádi 2011).

4.1. Domaćinstva i bojkoti međunarodnih sportskih natjecanja kao sredstvo meke moći države

Države koriste sport kako bi promicale povijesno i kulturno naslijeđe i postizale ekonomski uspjeh. Tim ciljevima posebno pridonosi uloga domaćina najvećih međunarodnih sportskih natjecanja kao što su olimpijske igre i svjetska prvenstva u nogometu. Sudjelovanje na natjecanjima donosi koristi jer se uspjesi nacionalnih timova i pojedinih sportaša pripisuju cijeloj državi te se tako, prema konstruktivizmu, gradi njezin pozitivan imidž u međunarodnoj javnosti, stvaraju se novi identiteti, a donekle mijenjaju i vanjskopolitički interesi i ciljevi države. Identiteti se stvaraju na osnovi prije definiranih očekivanja i značenja među državama, a socijalizacijom i interakcijom mogu se mijenjati, što posljedično utječe na interese uključenih država, koji su definirani ovisno o izvanjskim čimbenicima, kontekstu i rezultatima sportskog natjecanja. Nadalje, sudjelovanje na velikima sportskim natjecanjima važan je element vidljivosti malih i novostvorenih država na međunarodnoj pozornici. Sportska natjecanja služe i kao sredstvo izražavanja protivljenja bojkotom ili isključivanjem neke države ili država iz natjecanja (Mabillard i Jádi, 2011: 9). Bojkotiranjem ili eliminacijom država stvara se nova realnost u kojoj sportska borilišta reflektiraju nove norme i pravila u međunarodnoj zajednici, koje se izražavaju kroz narativ bojkota i simboličke konotacije koju on ima. Izostavljene države kažnjene su zbog svoje politike, oči svjetske javnosti uperene na konkretan bilateralni ili multilateralni problem, a sport se koristi kao sredstvo konstruiranja novih interesa involviranih država s obzirom na nove identitete stvorene intersubjektivnom interakcijom.

Prvi sportski bojkot organizirale su savezničke države nakon Prvoga svjetskog rata, čime su sport i sportaši postali instrumenti u rukama političara, posluživši kao sredstvo propagande i diplomatskog pritiska. Mnogi smatraju kako je Prvi svjetski rat "ubio utopiju mira kroz sport" jer su s povećanjem broja sportaša države postale svjesnije socijalnoga, kulturnog i političkog značenja sporta (Arnaud, 1998: 27). Sredstva međunarodnog sporta koja bi mogla rezultirati ozbiljnim krizama među državama jesu korište-

nje sportske propagande kao instrumenta meke moći, upotreba sporta kao odmazde u obliku zamrzavanja ili zabranjivanja sportskih natjecanja nacionalnih timova te nezadovoljstvo izraženo u prosvjedima. Svi ti instrumenti mogu u konačnici rezultirati konstruiranjem nove realnosti, mijenjanjem identiteta i interesa te jačanjem nacionalizma i ksenofobije (11-12). Prvi svjetski rat stoga bio je snažan povod za raskidanje sportskih odnosa s poraženim državama, kao što se dogodilo na Olimpijskim igrama u Antwerpenu 1920, a međunarodni sportski događaji u poslijeratno vrijeme uvelike su ovisili o dobroj volji vanjske politike država pobjednica (115).

Organiziranje velikih sportskih natjecanja ima snažno političko, ekonomsko i društveno značenje. U ekonomskom smislu, države domaćini nastoje ostvariti značajan profit, promovirati turizam te stvoriti pozitivnu klimu za strana ulaganja. Politička dimenzija posebno je bila očita za vrijeme Olimpijskih igara u Berlinu 1936. kada su mediji prezentirali Njemačku kao državu blagostanja i sreće. Hitler je opisivan kao jedan od najvećih živućih političkih vođa, a Njemačka kao miroljubiva domaćinska zemlja. Slična iskustva zabilježena su na olimpijskim igrama u Moskvi 1980. i Pekingu 2008. koje su trebale prezentirati domaćine kao velike sile, mijenjajući identitete i interese država uključenih u natjecanje. Pritom se posebno koristila arhitektura: primjerice, Sovjetski Savez obnovio je Lenjinov stadion, a Kinezi su izgradili *Ptičje gnijezdo* kao središnji stadion na kojemu je održana i spektakularna ceremonija otvaranja i zatvaranja igara. Istodobno, domaćinstvo se koristilo i da bi se poslala poruka svjetskoj javnosti. U kineskom slučaju posrijedi su bili posveta vlastitoj civilizaciji i konstruiranje imidža miroljubive nacije. Domaćinstvo svjetskoga nogometnog prvenstva 2010. u Južnoafričkoj Republici trebalo je poslati poruku da se cijeli afrički kontinent "diže" i za sobom ostavlja godine siromaštva, sukoba i rasne segregacije (Kobiercki, 2013: 64-65).

Kao i u slučaju olimpijskih igara,² države imaju snažan poriv da se kandidiraju za domaćinstvo svjetskog prvenstva u nogometu³ kao najvećega sportskog događaja na svijetu; primjerice, procijenjeno je da je finale svjetskog prvenstva između Njemačke i Argentine 2014. gledala milijarda ljudi⁴). Domaćinstvo nosi značajan utjecaj u svjetskoj politici, što dodatno intenzivira suparništvo država i gradova koji sudjeluju u kandidacijskoj kampanji⁵ (Youd, 2014: 170). U prosincu 2010. u Zürichu se glasovalo za zemlju domaćina prvenstva 2018. i 2022. na kojemu su pobijedile Rusija i Katar; u posljednjem krugu konkurent su bile SAD.⁶ Takva je odluka izazvala mnoge probleme FIFA-i kao krovnoj svjetskoj nogometnoj organizaciji koji su ponajprije vezani za termin održavanja prvenstva. Tek je nakon glasovanja odlučeno da zbog vrućine ljetno prvenstvo neće biti moguće zbog zdravstvenih i klimatskih razloga, a bivši predsjednik FIFA-e Blatter priznao je da je dodjela ljetnog prvenstva Kataru bila pogreška.⁷

² Analizirajući proces dodjele domaćinstva olimpijskih igara u povijesti Feddersen, Maennig i Zimmermann (2007: 3-5) razlikuju pet faza. U početnoj od 1896. do kraja Drugoga svjetskog rata domaćinstvo je bilo uvelike pod utjecajem osnivača modernih igara. U drugoj fazi koja je trajala do 1968. Znatno se povećao broj gradova kandidata, a odlukom o domaćinstvu Tokija 1964. prvi put su otvorena vrata gradovima izvan zapadnoga kulturnog kruga. Domaćinstvo Ciudad de Mexico-a 1968. percipirano je kao pokušaj Međunarodnoga olimpijskog odbora da izbjegne jaz što ga je stvorio sukob Istoka i Zapada koji se intenzivirao pedesetih godina, kao i štetu zbog bojkota. Treća faza od 1972. do 1988. pokazuje trend smanjivanja broja aplikacija koji su uglavnom potjecali iz industrijski razvijenijih zemalja. Četvrta faza ilustrira činjenicu da su nakon završetka sukoba Istoka i Zapada olimpijske igre manje korištene kao politički instrument. Peta faza počinje otkrivanjem korupcijskog skandala oko Salt Lake Cityja kao grada domaćina Zimskih olimpijskih igara 2002, koji je rezultirao značajnima organizacijskim promjenama i podjelom procesa na dvije faze: aplikacijsku i kandidacijsku.

³ Prema bruto prihodu, svjetsko nogometno prvenstvo 2010. nadmašile su samo Olimpijske igre u Kini 2008. i Super Bowl 2010, što ukazuje na ekonomske motive za dobivanje domaćinstva (Youd, 2014: 176).

⁴ <http://www.telegraph.co.uk/sport/football/world-cup/10966372/World-Cup-2014-BBC-pulls-in-four-times-as-many-viewers-asITV.html> (pristupljeno 2. travnja 2016).

⁵ Istodobno, riječ je o iznimno skupom procesu, što dokazuje činjenica da je, primjerice, Engleska potrošila oko 21 milijun funta na neuspješnu kandidaturu za organizaciju Svjetskoga nogometnog prvenstva 2018. (<http://www.theguardian.com/football/2011/oct/10/fa-cost-world-cup-bid>) (pristupljeno 4. travnja 2016).

⁶ Ubrzo su se pojavile sumnje u korupciju, *Qataragate*, s obzirom na nelogičan izbor zemlje imajući na umu vremenske uvjete, kršenje ljudskih prava i nedostatak nogometne infrastrukture (Youd, 2014: 171).

⁷ <http://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-2415974/FIFA-President-Sepp-Blatteradmits-Qatar-2022-World-Cup-mistake.html> (pristupljeno 7. travnja 2016).

Organiziranje velikih sportskih događaja prigoda je da se svijetu predstavi kultura države, oblikuje pozitivan imidž i pokažu promjene. NR Kina je prije domaćinstva olimpijskih igara u svijetu bila poznata kao ekonomska sila, a vlada je iskoristila igre da pokaže industrijski potencijal zemlje, dok je London iskoristio prigodu da osvježi britanski staromodni imidž (Muzhikbaev 2014). Velika sportska natjecanja donose osjetnu financijsku korist zemlji domaćinu. U tom se pogledu posebno ističe Katar koji će organizacijom svjetskoga nogometnog prvenstva 2022. postati prijestolnica sporta, što će mu pomoći u nalaženju novih izvora prihoda, osim nafte i plina. Procjenjuje se kako će Katar uložiti najmanje 220 milijarda dolara u organizaciju prvenstva, a finalna utakmica planira se na Lusail Iconic stadionu koji može primiti 86.250 gledatelja u gradu koji još ne postoji i tek ga treba izgraditi.⁸ Nogometna akademija Aspire tvrdi da godišnje selektira oko 400.000 mladića u Africi, Aziji i Latinskoj Americi kako bi najboljima među njima osigurala katarsko državljanstvo da bi mogli nastupati za tu zemlju na svjetskom prvenstvu 2020. Nadalje, predviđa se da će organizacija biti 15 puta skuplja od dosad najskuplje u Brazilu 2014. i otprilike 80 puta skuplja od prvenstva u Južnoj Africi 2010. Budući da nema dovoljno moći da svoje interese ostvari tradicionalnim sredstvima, Katar želi proširiti svoj globalni utjecaj imidžom i investicijama. Uspješno korištenje sportskog razvoja kao sredstva vanjske politike primjetno je i u ostalima zaljevskim državama poput Saudijske Arabije, Omana, Kuvajta, Bahreina i Ujedinjenih Arapskih Emirata.⁹

⁸ <http://www.telegram.hr/sport/derbi-perzijskog-zaljeva-novo-je-rivalstvo-europskog-nogometa/> (pristupljeno 7. svibnja 2016).

⁹ Te su države u posljednje vrijeme dobile velik broj važnih i vidljivih sportskih natjecanja: u tenisu Qatar i Dubai Open; u moto sportu Bahrain GP, Qatar Moto GP, Abu Dhabi GP; u nogometu AFC Azijski kup 2011. i svjetsko prvenstvo 2020. – kojima privlače strana ulaganja. Primjerice, nedavno odigranu utakmica između Paris Saint Germaina, kojemu je vlasnik Qatar Sports Investments, i Manchester Cityja, kojemu je vlasnik privatna tvrtka iz Ujedinjenih Arapskih Emirata, u Ligi prvaka mnogi su povezali s dvobojem Katara, koji financijski pomaže pojedine islamističke skupine, i Emirata koji im se suprotstavljaju. Holiga ističe kako je ta utakmica, osim političke dimenzije, demonstrirala i suparništvo dviju elitnih turističkih destinacija i dvaju investicijskih blokova. U tom smislu, sport se koristi kao sredstvo ekonomske diplomacije i konstruiranja imidža turističkih destinacija. <http://www.telegram.hr/sport/derbi-perzijskog-zaljeva-novo-je-rivalstvo-europskog-nogometa/> (pristupljeno 7. svibnja 2016).

Zbog nekih navedenih razloga politički je bilo iznimno važno osigurati domaćinstvo svjetskog prvenstva Južnoafričkoj Republici 2010., kao i Kataru i Rusiji, što je FIFA prikazala kao nastojanje da sport bude dostupan na svim kontinentima, čime se konstruira slika nogometa kao sredstva razvoja. No korupcijski skandali bacili su sjenu na tako prezentiran altruizam, opetovano dokazavši kako je kandidacijski proces nesportski i nepošten. Time je poljuljana vjerodostojnost FIFA-e te institucionaliziranih normi i pravila koji su načelno vrijedili u odlučivanju o domaćinstvu. Podizanjem optužnica 2015. protiv nekoliko tadašnjih i bivših dužnosnika FIFA-e zbog primanja mita i pranja novca te odlukom Etičkog odbora o zabrani djelovanja predsjedniku Seppu Blatteru dekonstruiran je imidž FIFA-e kao promicateljice jednakih mogućnosti u sportu.

Međunarodnim olimpijskim odborom nakon Prvoga svjetskog rata dominirali su Francuzi koji nisu htjeli dopustiti Nijemcima da sudjeluju na igrama 1920. i 1924, kažnjavajući ih tako za započinjanje rata i isključujući ih iz "civiliziranog" svijeta. Sportski entuzijazam vratio je Njemačku na igre u Amsterdamu 1928. kada je zauzela drugo mjesto po broju osvojenih medalja. Olimpijska ideja modernog doba, na neki način, "simbolizira svjetski rat, koji ne pokazuje vojni karakter, ali za one koji znaju čitati sportske statistike daje dovoljno uvida u međunarodne odnose moći" (Krüger, 1998: 79). Na 29. sjednici Međunarodnoga olimpijskog odbora u Barceloni u travnju 1931. nije izabran domaćin Olimpijskih igara 1936. pa je uslijedilo glasanje poštom u kojemu je Berlin dobio 43, a Barcelona 16 glasova. Tom odlukom Njemačka je potpuno reintegrirana u svijet međunarodnog sporta. Ujedno je konstruirana nova stvarnost u kojoj za Njemačku ima mjesta na velikima sportskim natjecanjima, izmijenjeni su identiteti država glede percepcije Njemačke, čime su kreirani i novi interesi, te je dekonstruiran njezin imidž države agresora u međunarodnim odnosima. Naime, u travnju 1931. gotovo nitko nije očekivao da će Hitler postati kancelar Vajmarske Republike, dok su već u kolovozu 1932. neki njemački mediji, predstavljajući Hitlerovu politiku, zahtijevali da na olimpijskim igrama sudjeluju samo bijeli sportaši. Američko olimpijsko udruženje pozvalo je na bojkot ako na igrama ne budu sudjelovali i njemački

Židovi. Nacistička propaganda i konstrukcija identiteta očitovale su se kroz etiketiranje sporta egalitarnim fenomenom "koji su opustošili Francuzi, Belgijci, Poljaci i Židovi – crnčuge" (Malitz 1998: 31). Ubrzo se najavljeni američki bojkot proširio Europom, posebice u Velikoj Britaniji i Francuskoj. No kada je u lipnju 1933. Međunarodni olimpijski odbor potvrdio svoju odluku da se igre održe u Berlinu, pokret za bojkot doživio je konačan neuspjeh. Nakon toga inicijativu pokreta podržavala je samo nekolicina sportaša koji su se odbili pridružiti timovima svojih država, a među njima su gotovo svi bili Židovi. Tom je prigodom Avery Brundage, direktor Američkoga olimpijskog odbora, u pamfletu *Fair Play for American Athletes* (1935) napisao da su "politika i sport potpuno odvojene sfere te da američki sportaši ne bi trebali biti uključeni u američko-židovske nesuglasice" (Guttman, 2006: 67).

Istodobno je jačala njemačka propaganda koja je nastojala zamaskirati diskriminaciju židovskih sportaša. Neki mediji izvještavali su o tome da su njemački autoriteti obećali kako neće biti diskriminacije u selekciji kandidata. Sukladno najavama, u jednoj njemačkoj kampu u posljednja tri tjedna trenirali su židovski kandidati iz Maccabean Leagues i League of German Jewish War Veterans. No izbila je pobuna kada je njemačka selekcija Maccabee lige židovskih sportaša objavila kako povlači svoje sportaše s treninga jer nemaju državljanstvo koje je preduvjet nastupa na igrama. Unatoč tome, Brundage je izjavio da "bez obzira na to u kojoj se zemlji igre održavaju, uvijek će biti neka skupina, religija ili rasa koja može prosvjedovati zbog akcije vlade, prijašnje ili aktualne" (Brundage, 1976: 228). Nadalje, protivnici bojkota su isticali da olimpijske igre treba odvojiti od politike. Jedan od najupečatljivijih argumenata bio je da će slanje tima u Njemačku uništiti mit o superiornosti arijevske rase. Primjerice, Frederick Robinson (1976: 229), predsjednik City Collega u New Yorku, izjavio je da će "snažna zastupljenost američkih židovskih sportaša donijeti veću slavu njegovoj zemlji, kao i Židovima diljem svijeta". U tim istupima jasno se očituje uloga konstruktivizma u interpretaciji političke uloge sporta. Naime, Amerikanci su smatrali da će njihovi židovski sportaši stvoriti sliku Židova kao pobjednika te tako dekonstruirati mit

o dominaciji arijevske rase kao dio propagandne politike Hitlera. Nakon odluke Međunarodnoga olimpijskog odbora iz lipnja 1933. pobornici bojkota usredotočili su se na dokazivanje da Njemačka koristi igre kao političko sredstvo promicanja nacističke mladeži. Pokret za bojkot prije 7. lipnja 1933. možda je mogao ishooditi premještanje igara u drugi grad. No kada je Odbor odlučio da se igre održe u Berlinu, argumenti o diskriminaciji nisu više bili svrhoviti. Stoga se američka akcija premetnula u taktiku kojom bi SAD pokazao nacistima da je njihova ideologija pogrešna. Tako se nastojalo dokazati da je arijevska supremacija mit, a ne stvarnost, čime bi se nacistima zadao veliki udarac. Donekle se uspjelo u tome kada je američki atletičar Jesse Owens osvojio četiri olimpijska zlata, a Hitler mu je odbio čestitati (233-235).

U konačnici, njemački timovi nisu uključivali Židove, osim mačevalkinje Helene Mayer, koji su s igara odstranjeni zastrašivanjem, nisu imali dovoljno sredstava i uvjeta za treniranje te nisu uspjeli potpuno iskoristiti svoj potencijal. Na tom je primjeru vidljivo upletanje politike u sport kojim se jedna skupina sportaša marginalizirala i stigmatizirala zbog nedostatne potpore u općem ozračju straha. Pitanje je zašto su liberalne demokracije pristale sudjelovati na igrama? Je li dominacija nacističkog narativa pridonijela maskiranju njihova odnosa prema Židovima? Upravo su konstruktivisti pokazali da djela koja se mogu reflektirati u govoru ili fizičkim akcijama svojim značenjem konstruiraju neku novu vrstu stvarnosti i neka nova zajednička značenja.

Njemačka je domaćinstvo Olimpijskih igara 1936. odlučila iskoristiti kako bi impresionirala svijet stadionima, olimpijskim selom i cjelokupnim kulturnim programom. Sveobuhvatna konstrukcija stvarnosti oko Olimpijskih igara projicirala je duh olimpizma i zajedništva koji je zakrinkao nacističku propagandu u pozadini, što je posljedično utjecalo i na države sudionice. Primjerice, simboličku je vrijednost imala činjenica da su baklju zapaljenu u Olimpiji nosile tisuće trkača do stadiona u Berlinu gdje je zapaljen olimpijski plamen. Toliko je minuciozno konstruirana idealna slika nacističkog režima da je prvi pobjednik maratona iz 1896, grčki seljak Spiridon Louis, pozvan u Berlin gdje je Hitleru uručio masli-

novu grančicu kao simbol mira (Guttman, 2006: 71) S obzirom na izniman trud i prateći kulturni program, tisuće posjetitelja napustile su Berlin uvjereni kako nacionalsocijalizam nije toliko opasan kao što su mislili. Ukratko, kreirana je nova (olimpijska) stvarnost tadašnje nacističke Njemačke. Nastojeći stvoriti pozitivnu sliku režima, afirmativno se izvještavalo i o uspjesima afroameričkog atletičara Jesseja Owensa kao glavne zvijezde igara s osvojene četiri zlatne medalje. Tako je "privremeno suspendirana temeljna osovina nacionalsocijalističke ideologije" (Teichler, 2006: 72). Kreiran je nov imidž nacije, konstruirana je nova stvarnost, a čak je i De Coubertin izjavio kako su te "grandiozne igre s hitlerovskom snagom i disciplinom briljantno služile olimpijskom idealu" (72).

Osim nacističke Njemačke, domaćinstvo velikih natjecanja koristila je i fašistička Italija kako bi promovirala svoju ideologiju i režim. U Rimu su 1928. organizirane Međunarodne sveučilišne igre, a 1930. pokrenuta je kampanja za organizaciju Olimpijskih igara 1936, koju je Italija izgubila od Njemačke. No uspjela je dobiti domaćinstvo svjetskoga nogometnog prvenstva 1934. kada je radi promocije događaja u promet pušteno 10.000 plakata i 300.000 razglednica fašističkoga modernističkog dizajna. Sport, natjecanje i nacionalna slava povezivani su s Mussolinijevom ulogom vođe koji od Talijana želi napraviti ustrajnu i otpornu rasu. Italija je na domaćem terenu osvojila naslov prvaka, potom i olimpijsko zlato u Berlinu 1936. te postala prva reprezentacija koja je obranila naslov svjetskog prvaka 1938. Nakon pobjede nad Čehoslovačkom u finalu svjetskog prvenstva u Rimu, talijanske su novine izvijestile: "U ime i u prisutnosti Ducea, plavi su osvojili novu svjetsku titulu" (Gordon, 2006: 48-9).

Nekoliko se kriterija profiliralo kao norme u izboru domaćina velikih sportskih natjecanja: od geografije i tradicije preko ekonomskih i političkih pitanja do organizacijskih sposobnosti. Primjerice, belgijski Antwerpen izabran je za domaćina Olimpijskih igara 1920. u znak sjećanja na žrtve Prvoga svjetskog rata, dok je Tokio 1964. određen kao prvi grad domaćin u Aziji, čime je podržano nastojanje Japana da se ponovno uključi u međunarodnu zajednicu (Kobierecki, 2013: 66). Potom su sve češće olimpijske

igre i Međunarodni olimpijski odbor korišteni kao sredstvo politike u smislu bojkota, izbacivanja, stvaranja pritiska, ali i pokušaja posredovanja i mirenja. Prije Olimpijskih igara u Helsinkiju 1952. Međunarodni olimpijski odbor u sporu Tajvana (Republike Kine) i NR Kine odlučio je da bi obje države trebale sudjelovati na igrama. No Tajvan je odustao, a NR Kina je nastupila samo s jednim sportašem. Na sljedećim igrama u Melbourneu 1956. tajvanski sportaši prvi su došli u olimpijsko selo, nakon čega je od natjecanja odustala Kina. Poslije višegodišnjega uzaludnog inzistiranja na tome da se Tajvan isključi iz međunarodnog sporta, NR Kina se 1958. posve povukla iz sportskih organizacija, uključujući Međunarodni olimpijski odbor. Politički spor okončan je 1979. kada je NR Kina prihvatila sudjelovanje u toj sportskoj organizaciji ako se za Tajvan bude koristio naziv Kineski Tajpeh. Unatoč tajvanskim prosvjedima, to je rješenje prihvaćeno te od osamdesetih godina Tajvan i NR Kina sudjeluju u međunarodnom sportu. U Melbourneu je opet pobijedila politika jer su igre obilježila tri odvojena prosvjeda. Uz NR Kinu koja se povukla s igara nakon što je Međunarodni olimpijski odbor priznao Tajvan, Egipat, Iran i Libanon nisu sudjelovali zbog izraelske invazije na Sinajski poluotok; Velika Britanija i SAD prosvjedovali su zbog sovjetske invazije na Afganistan, dok su Španjolska, Švicarska i Nizozemska odustale zbog sovjetske invazije na Mađarsku. Te su države tako izrazile svoje stajalište prema političkim zbivanjima kroz sport. I Olimpijske igre 1956. bile su posebne zato što su Zapadna i Istočna Njemačka nastupile zajedno, kao i zato što su u završnoj ceremoniji prvi put sudjelovali svi sportaši, čime je demonstrirana ujedinjuća moć sporta¹⁰.

Olimpijske igre u Rimu 1960. obilježile su početak zabrane natjecanja Južnoafričkoj Republici zbog rasističkog režima aparthejda. U Montrealu 1976. trideset afričkih nacija bojkotiralo je igre zato što je Međunarodni olimpijski odbor dopustio Novom Zelandu sudjelovanje nakon što je njegov ragbijaški tim igrao u Južnoafričkoj Republici. Tajvan se, također, povukao s igara nakon što je NR Kina izvršila pritisak na domaćina da mu uskrati pravo natjecanja. Olimpijske igre u Moskvi 1980. bojkotiralo je 60 država prosvjedu-

¹⁰ <http://www.bl.uk/sportandsociety/exploresocsci/politics/articles/melbourne.pdf> (pristupljeno 1. rujna 2015).

jući protiv sovjetske invazije na Afganistan. Bojkot su predvodili Amerikanci, koji su broj država što su sudjelovale na igrama sveli s 120 na 81 – najmanje od 1956. Iako su Britanija i Francuska podržale bojkot, dopustile su svojim olimpijskim odborima da sudjeluju ako to žele, što ukazuje na stanovitu autonomiju sporta. Na Olimpijskim igrama u Los Angelesu 1984. bojkot 14 država predvodio je Sovjetski Savez, tvrdeći da Olimpijski odbor narušava duh igara koristeći ih za komercijalni profit. Na olimpijskim igrama u Seulu 1988. prvi put nakon Münchena nije bilo organiziranog bojkota, iako nisu sudjelovale Sjeverna Koreja, Etiopija, Nikaragva i Kuba.¹¹ Prve posthladnoratovske igre održane su u Barceloni 1992, kada su Estonija, Litva i Letonija poslale svoje timove, dok se ostatak Sovjetskog Saveza natjecao pod imenom Unified Team. Njemačka je prvi put nakon 1964. nastupila pod jednom zastavom.

Posebno upečatljivo bilo je domaćinstvo Svjetskoga nogometnog prvenstva u Japanu i Južnoj Koreji 2002. Politički izbor dvaju povijesnih neprijatelja kao organizatora predstavljao je simbolični korak, koji je ojačalo propalo nastojanje da se stvori jedinstven korejski tim za prvenstvo. Odatle je jasno da FIFA ne može sama unificirati korejski poluotok ili riješiti izraelsko-palestinske odnose, ali da pomoću nogometa može stvoriti novo okruženje koje utječe na stvaranje novih narativa i imidža, mijenjanje identiteta, a posljedično i interesa aktera u međusobnim interakcijama na sportskim borilištima. Zanimljiv je i slučaj Brazila koji je organizirao svjetsko nogometno prvenstvo 2014, Panameričke i Parapanameričke igre 2007, Svjetske vojne igre 2011. i Olimpijske igre 2016. Ta su sportska natjecanja važna sredstva dugoročne strategije jačanja meke moći Brazila, izražene kroz ugled i vidljivost na međunarodnoj pozornici. U tom pogledu posebno se ističe uloga sporta kao važnoga diplomatskog sredstva postizanja nacionalnih ciljeva i jednoga od prioriteta brazilske vanjske politike (Soares e Castro, 2013: 29). Važnost sportske diplomacije kao sredstva ostvarivanja vanjsko-političkih ciljeva posebno je uočena u rastućim ekonomijama: NR Kina je u gostila Olimpijske igre 2008, Južnoafrička Republika Svjetsko nogometno prvenstvo 2010, Indija Igre Commonwealtha

¹¹ <https://radar.brookes.ac.uk/radar/file/4f76820e-228c-db38-9737-aaf6a924d539/1/CS%208%20Politics%20and%20the%20Games.pdf> (pristupljeno 1. kolovoza 2015).

2010, Brazil Svjetsko nogometno prvenstvo 2014. i Olimpijske igre 2016, Rusija Zimske olimpijske igre 2014. i Svjetsko nogometno prvenstvo 2018. Spomenuto svjedoči da se mijenja priroda svjetskog poretka, budući da je u prošlosti domaćinstvo velikih sportskih natjecanja bio rezervirano za razvijene zapadne zemlje. To što je Brazil uspio dobiti domaćinstvo Olimpijskih igara 2016. potvrdilo je njegovu meku moć, u smislu dobro osmišljene i prezentirane strategije, kao i snažnog procesa lobiranja. Kandidatura je vođena s triju razina vlasti – vlada, država Rio de Janeiro i grad Rio de Janeiro – koje su se suglasile o tome da će olimpijske igre pomoći nastavku rasta brazilske ekonomije, omogućiti dugoročan napredak turizma i potvrditi reputaciju Brazila kao uzbudljiva mjesta za život, posao i odmor (45).

Utjecaj domaćinstva velikih sportskih događaja vidljiv je i kroz potencijalan broj televizijskih gledatelja i drugih oblika medijskog praćenja, što daje jedinstvenu prigodu organizatora da prikaže svoje prednosti. Koristi su od natjecanja dugoročne, posebice kad je riječ o infrastrukturi, stvaranju novih poslova i promociji države. No konstruktivisti vide prednosti ponajprije u promjeni narativa kojim je država organizatorica prikazana u svjetskoj javnosti, stvaranju ozračja povjerenja, sportskog duha i pozitivnosti veza-nih za organizacijske napore i uspjehe. Nadalje, rezultati domaćih sportaša pobuđuju nacionalni val optimizma i jačaju "zamišljenu zajednicu" u kojoj ekonomski i socijalni problemi često, makar tijekom sportskih natjecanja, padaju u drugi plan. U konačnici, konstruira se i dekonstruira i međunarodna stvarnost, mijenjaju identiteti kroz intersubjektivnu aktivnost i stvaraju novi obrasci ponašanja u međunarodnoj zajednici.

4.2. Sportska natjecanja kao instrument nacionalizma i izgradnje nacija

Nacionalizam je oduvijek bio naglašen na međunarodnima sportskim događajima. Albrecht Sonntag u članku *Football is the image of the nation* ističe da je svjetski nogometni kup "jedna od posljednjih simboličnih slika nacije, posebna ideja imaginarne nacije". Primje-

rice, Francuska i Njemačka vrlo su ponosne na svoje multietnički timove koji predstavljaju njihovu integracijsku politiku. "Nacija je uvijek kreirala mitove kako bi unificirala ljude, a nogomet je savršen u tom stvaranju mita". Na međunarodnim sportskim natjecanjima cijelu naciju predstavlja nacionalni tim (Sonntag u Bainvel, 2005: 22-23). Prema Arnaudu, sport je više od hobija – on pripada državi. Naime, sportaši su veleposlanici, službeni predstavnici nacionalne kulture. "Sport stvara simboličnu sliku stanovništva u očima stanovništva drugih nacija u smislu utjecaja, prestiža i vitalnosti" (Arnaud, 1998: 6-7). Upravo te teze potvrđuju konstruktivističku interpretaciju stvarnosti koja je rezultat interakcije i novih realnosti u odnosima među državama. Gleaves i Llewellyn (2014: 3) razlikuju međunacionalni i međunarodni sport. Prvi podrazumijeva da sportaši predstavljaju svoju državu, a drugi uključuje sportaše više nacija koji se nužno ne natječu na osnovi svojih nacionalnih pripadnosti (primjerice, u klubovima koji igraju međunarodna natjecanja). Brojne su analize prednosti i nedostataka koje nacionalizam unosi u sport. Prednosti impliciraju pozitivan nacionalni identitet i razumijevanje u međunarodnoj zajednici za vrijeme trajanja natjecanja, ali su očiti i brojni negativni primjeri gdje natjecanja potvrđuju nacionalne, političke, religijske, rasne i etničke podjele među državama. Dakle, međunacionalni sport može promovirati mir i harmoniju, ali i nacionalističke pristranosti. Anderson (2006: 6-7) definira naciju kao zamišljenu političku zajednicu, jer "članovi čak i najmanje nacije nikada neće upoznati svoje sunarodnjake, ali u njihovim mislima živi slika njihove zajednice". Pojedinci prirodno uključuju značajne trenutke u sportu u percepcije sebe i drugih. Budući da je sport kreacija zajednica, on izražava njihovu vrijednost, pomaže graditi narative o nacijama i njihovu mjestu u svijetu. Kada je riječ o olimpijskim natjecanjima, ti se nacionalni narativi ponovno osmišljavaju svake četiri godine, a izabrani igrači utjelovljuju obilježja svoje "zamišljene zajednice" (Gleaves i Llewellyn, 2014: 6). Gleaves i Llewellyn smatraju kako se pogrešni narativi kao temeljne sastavnice međunacionalnog sporta ne mogu ukloniti sve dok se elitni sport izražava kroz natjecanje među nacijama. Prema konstruktivističkom tumačenju, sportaši koji predstavljaju posebnu "zamišljenu zajednicu" i koji igraju

protiv druge takve "zamišljene zajednice" generiraju i zamišljeni narativ o realnim ljudima. Međunacionalni sport ohrabruje pripadnike nacije da navijaju za svoju "propisanu nacionalnu stranu", što rezultira devedesetminutnim nacionalizmom kada uživanje koje proizlazi iz navijanja za državu nadjačava sportsku priredbu. Navijači uglavnom vide sport kao predstavnika sebe ili svojih "zamišljenih zajednica" njegujući pristran pogled na natjecanje (14).

"Fašizam je predstavljao nacionalistički pokret (...) stalno okrenut k sredstvima obnove slave prošlosti (Rimskog Carstva, renesansne Italije)" (Gordon i London, 2006:43). Međunarodni sport kao produljena ruka diplomacije počeo se ukorjenjivati u Europi, što je fašistička Italija osvijestila i uspješno ga koristila. Italija se povukla s biciklističke utrke Tour de France 1936. i s nogometne utakmice 1937. s Francuskom da bi se vratila 1938. kako bi osvojila svjetski kup (43). Ti su potezi bili dio strategije Nacionalne fašističke stranke koja je još 1926. odlučila kontrolirati sport. Mussolini je smatrao da je sport iznimno važan za prezentiranje nacije, njezinih atletičara i politike, kao instrument promoviranja superiornosti njihove rase. Stoga ga je koristio kao dio diplomatske strategije. Brojni su primjeri takve talijanske politike. Drugi svjetski nogometni kup održao se u Italiji 1934. kada je na Nacionalnom stadionu NFP u Rimu Italija u finalu pobijedila; 1936. osvojila je olimpijski naslov u Berlinu te ponovno svjetski naslov 1938. U tri prijateljske utakmice odigrane 1933, 1934, i 1939. pobijedila je Englesku, a posebno se u kolektivno sjećanje upisala mitska "bitka u Highburyu" 1934. kada su s igračem manje od 3-0 došli na 3-2. Njihov sportski uspjeh ogledao se i u činjenici da su na Olimpijskim igrama 1932. bili na drugom mjestu, iza SAD-a, prema broju medalja, što se na nacionalnoj i međunarodnoj razini percipiralo kao pobjeda ne samo Italije nego i fašističkog režima. Za ambivalentni nacionalizam u talijanskom nogometu bio je karakterističan i jezik. Primjerice, prije radijskog prijenosa finalne utakmice 1934. isticalo se da je nogomet potekao iz Italije u 16. stoljeću te se apeliralo da se nogometna terminologija deanglicizira (41-55). Nakon što su Česi pobijedili Nijemce u polufinalu 3-1, dva dana prije finala pojavila se na naslovnici *Il Popolo d'Italia* okrutna karikatura češ-

kog predsjednika Tomáša Masaryka, dok je na sam dan utakmice plasirana vijest kako Čehoslovačka nastavlja diplomatske odnose s Moskvom. Stoga je pobjeda u finalu nad neprijateljem odlično uklopljena u konstrukciju nove stvarnosti i dominantnog narativa fašističke ideologije. Istodobno, trećeplasirana Njemačka tretirana je s počastima, nacističkim pozdravima, što je bila svojevrsna najava diplomatskog približavanja dviju zemalja četiri dana nakon prvenstva, kada su se prvi put sastali Mussolini i Hitler u blizini Venecije. Pobjednici su dobili posebno dizajniran kup Ducea, potpisanu fotografiju i zlatnu medalju kao simbolično priznanje za osvajanje nogometnog svijeta u ime Mussolinija i fašizma (57). Zaključno, konstruktivisti tvrde da je svjetsko prvenstvo u Italiji bilo fascinantan primjer narativa kojim je fašistička zemlja ocrtana u domaćemu i međunarodnom okruženju.

4.3. Nacionalni identitet i sport

Natjecatelji predstavljaju svoje nacije, iako ih vlade nisu izravno ovlastile da to čine. Time se stvara poseban oblik zajednice koja dijeli jednake vrijednosti i ideale te nastoji predstavljati državu na najbolji način. Ako naciju zamislimo kao simbolični konstrukt, kao proizvod zajedničke povijesti, mitova i ideologije, sport čini vrlo bitan element u tom procesu konstrukcije jer ga zajedničko iskustvo čini jednom od nekoliko institucija koje su sposobne razviti kolektivnu svijest. Konstruktivizam posebno naglašava stvaranje kolektivne svijesti istim putem kojim se mijenjaju identitet, interpretacija stvarnosti i prioritiziranje interesa svakog aktera u međunarodnoj zajednici, pa i onih na sportskim borilištima. Allison (2000: 346) definira nacionalni identitet kao najtržišnji proizvod u sportu. Primjerice olimpijske su igre kombinacija nacionalizma, internacionalizma, sporta i ljudske drame koju ne može nadmašiti nijedan drugi događaj. Medijski sportski narativi imaju posebnu ulogu u mijenjanju ili oblikovanju političkih stajališta zato što ističu dimenziju "mi protiv njih", koriste vojnu terminologiju u opisu sportskih događaja ili etiketiraju suparnika koristeći narativ sile, a u nekim okolnostima i vjerske i mitske narative (Jhally 1989).

Mnoge države imaju jednu većinsku etničku skupinu i jednu ili više značajnih etničkih manjina. U tim okolnostima države mogu koristiti identitet većinskih etničkih skupina kao osnovu nacionalnog identiteta, kao što to čini Španjolska. No ima i država koje se suočavaju s problemom ujedinjavanja različitih etničkih zajednica pa ga nastoje riješiti izgradnjom novoga sveobuhvatnog nacionalnog identiteta kako bi izbjegle marginaliziranje značajnih manjina. Povijest je manje plodan izvor definiranja kulturnih mitova čak i u relativno homogenim državama. Primjerice, Njemačka se od ujedinjenja suočava s problemom nalaženja nacionalnih simbola koji nisu kontaminirani nacizmom ili pobjedama nad suvremenim saveznicima te je u njihovu nedostatku prigrlila sportske zvijezde poput tenisača Borisa Beckera i nogometaša Jürgena Klinsmanna kao simbole novog identiteta države. Upravo se sport pokazao kao sredstvo definiranja nacionalnog identiteta koji je dovoljno savitljiv da se približi svim etničkim kulturama (Houlihan, 1997: 123-126).

Ponekad se smatra kako je za male, siromašne i novostvorene države sportski uspjeh važniji nego za velike države zato što se percepcije o akterima u međunarodnim odnosima djelomice stvaraju i na osnovi sportskih performansi. I puko sudjelovanje na natjecanjima može pridonijeti prepoznatljivosti i jačanju nacionalnog identiteta malih država (Murray i Pigman, 2013: 1109). Primjeri su sudjelovanje jamajčanskog bob tima na zimskim olimpijskim igrama u Calgaryju 1988, kao i iznimni sportski uspjesi Ivica i Janice Kostelić, skijaša iz države koja nema tradiciju u zimskim sportovima, koji su osvojili deset olimpijskih medalja, a Janica Kostelić postala je i najuspješnija alpska skijašica u povijesti zimskih olimpijskih igara. Na valu njihovih rezultata Hrvatska je odlučila organizirati ženske i muške slalomske utrke svjetskog kupa koje se od 2005. odnosno 2008., održavaju na Sljemenu u Zagrebu. Mala država, opterećena velikim ekonomskim problemima, organizirala je najraskošniju utrku svjetskog kupa s najizdašnjim novčanim nagradama za pobjednike. Sličan "kompleks male države" željne uspjeha i konstrukcije imidža važnog aktera u međunarodnim odnosima očit je bio i u domaćinstvu svjetskog prvenstva u rukometu 2009. kada je izgrađeno šest dvorana, što ukazuje na na-

stojanje da se sport iskoristi za konstrukciju nove realnosti u kojoj se Hrvatska svijetu predstavlja kao odličan sportski organizator i prosperitetna zemlja. Na povezanost sporta i nacionalnog identiteta umnogome utječe društveno-povijesni kontekst. Kako Hrvatska nema bogatu skijašku tradiciju, važnost skijanja manifestirala se njegovim povezivanjem s nacionalnim. Odnos vrhunskog skijanja i nacije slijedi matricu prema kojoj individualni sportovi pridonose imidžu nacije ako je riječ o opetovanim uspjesima pojedinaca, što zajedno s uspjesima kolektivnih sportova vodi konstrukciji imidža Hrvatske kao sportske nacije (Biti, 2014: 557). Nastupi i govori političara, medijska prezentacija i dočeci ugrađuju nacionalni duh u hrvatsko skijanje (567), koje kroz Janicu Kostelić "promovira skijašku bajku upisanu u ideju male zemlje za velike sportske rezultate i glamurozne priredbe, nacije koja stvara svjetske sportske veličine i države koja proizvodi značajne sportske događaje". U hrvatskom skijanju političko načelo poimanja nacije prevladava nad etničkim. Konstruktivističko tumačenje sprege skijaškoga i nacionalnog smislenije je od etnosimboličkoga (573).

U jačanju nacionalnog identiteta mladih nacija posebnu ulogu ima nogomet kao sport koji omogućava pojedincima da se osjećaju pripadnicima nacije. Nakon završetka Hladnog rata, koji je rezultirao raspadom jugoslavenske, sovjetske i čehoslovačke federacije, novostvorene države "prije su pitale za članstvo u FIFA-i nego u UN-u". Neki autori idu tako daleko da trima elementima državnosti – teritorij, stanovništvo i vlast – dodaju četvrti – nacionalni nogometni tim (Bainvel, 2005: 49). Bromberger vidi nogomet kao sliku društvenih odnosa kroz koju se projiciraju ljudski osjećaji sreće, muke, mržnje, straha, divljenja i nepravde. Ti se osjećaji mogu promijeniti lako i iznenadno, čime se brzo konstruira nova realnost, dok se nogomet smatra "jedinom legitimnom zamjenom međudržavnih otvorenih konflikata" (Bromberger u Bainvel, 2005: 55). Posredstvom sporta razvijaju se mitovi, kolektivna imaginacija i patriotizam te stvaraju identiteti koji posljedično utječu na interese država u međusobnim interakcijama. Pritom se često koristi vojna terminologija na nogometnoj utakmici kroz diskurs simboličkog rata: napad, obrana, osvajanje, agresivnost, formacija,

taktika itd. Utjecaj nogometa na jačanje i profiliranje nacionalnog identiteta vidljiv je na mnogo primjera. FIFA je dopustila Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Sjeverne Irske da na međunarodnim nogometnim natjecanjima bude zastupljeno s četiri tima: Sjeverna Irska, Wales, Škotska i Engleska. Kao akcelerator konstrukcije afganistanskoga nacionalnog identiteta pokazalo se njihovo sudjelovanje na olimpijskim igrama u Londonu 2012, posebice nakon osvajanja brončane medalje Rohullaha Nikpaha u taekwondou. Za vrijeme igara svi su sukobi u zemlji prestali, u skladu s olimpijskim duhom, i svi su se ujedinili u bodrenju sportaša. Dirnut počastima koje su mu sunarodnjaci iskazali, Nikpah je priznao da mu je od medalje važnije "postizanje mira, jedinstva i bratstva među zemljacima". Dok mu je dodjeljivanja medalja, "zemljom su se proširili slavje i jedinstvo kakvo nisu mogle postići ni sve vojske ni sve ideologije ovog svijeta".¹² Nakon što je Južnoafričkoj Republici zbog aparthejda 1992. ponovno dopušteno da sudjeluje na međunarodnim natjecanjima, ona je 1996. osvojila Afrički kup nacija, što se percipiralo kao velik korak prema nadržanoj nacionalnoj identifikaciji (Bainvel, 2005: 60). Ujedinjenje Njemačke devedesetih godina bilo je ključno za jačanje njemačkoga nacionalnog identiteta s obzirom na sportsko suparništvo dviju njemačkih država, posebno u nogometu, od Drugoga svjetskog rata. Rekonstrukciju identiteta jedinstvene Njemačke i identifikaciju s njemačkom nacijom pospjeli su nogometni uspjesi: zlato, srebra i bronca na europskima i svjetskim prvenstvima 1992, 1996, 2002, 2006, 2008, 2010, 2012 i 2014.

Iz tih je primjera evidentna poveznica između razvoja sporta i konstruiranja ideje nacije. Sportski uspjesi postali su mjerila sposobnosti ponovnog stvaranja zajedničke vizije nacije. Ponašanje država refleksija je njihove socijalizacije u međunarodnim odnosima koja se zbiva i posredstvom sporta. Argument o socijalizaciji usko je povezan s razumijevanjem identiteta. Primjerice, ponašanje Rusije kao domaćina zimskih olimpijskih igara u Sočiju 2014. konstruktivisti analiziraju na temelju stvaranja identiteta kroz proces *otheringa* (drugačijeg), što znači da je Rusija konstruirala

¹² <http://www.dw.com/hr/jedinstvo-afganistana-iskovano-u-olimpijskoj-bronci/a-16169996> (pristupljeno 2. ožujka 2016).

svoj nacionalni identitet oko nenapadnih osobina. Upravo primjer Sočija reflektira konstruktivističke teze da formalne institucije, državne i međunarodne olimpijske, oblikuju interese i akcije pojedinih sportaša, čemu treba dodati neformalnu instituciju neprosvjedovanja olimpijskih sportaša protiv ruske politike prema Ukrajini i narušavanja ljudskih prava. Mediji su pokušali isprovocirati kritičke reakcije sportaša i tako nametnuti novi obrazac ponašanja koji bi vodio novim identitetima, ali nisu uspjeli u tome (Ekberg 2014: 54). Na olimpijskim igrama u Sočiju Rusija i Međunarodni olimpijski odbor prezentirali su ono što konstruktivisti smatraju formalnim institucijama sa pisanim zakonima i načelima koji su oblikovali interese i akcije aktera uključenih u igre.

Wendtova socijalna teorija međunarodnih odnosa može se proširiti tako da omogući kvantitativno testiranje. Primjer je Hladni rat za vrijeme kojega je međunarodni sustav bio relativno stabilna struktura u kojoj su vitalni sigurnosni interesi nacija konstituirali identitete (Sala, Scott i Spriggs, 2007: 19). Na olimpijskim igrama u pitanju nisu bili izravni sigurnosni interesi nacija nego kolektivni identiteti koje je djelomice izgradio međunarodni sustav. Utjecaj identiteta i interesa na ponašanje sportaša i političara ne može se razdvojiti. Jedina skupina u kojoj je to moguće kvantitativno istražiti bili su suci u umjetničkom klizanju koji posjeduju identitete kvazipredstavnik države. No, nasuprot političarima, oni ne moraju voditi računa o nacionalnim sigurnosnim interesima. U tim okolnostima može se ocijeniti snaga identiteta, jer moć i interesi koji su stvorili hladnoratovske identitete nisu vezani za klizanje. Sala, Scott i Spriggs analizirali su jesu li ocjene sudaca sustavno varirale ovisno o tome jesu li su se države međusobno percipirale kao prijatelji, suparnici ili neprijatelji. Ako bi se pokazalo da su ocjene koje su suci davali klizačima iz različitih zemalja bile povezane s prirodom odnosa među njihovim državama, to bi potvrdilo Wendtov pristup oblikovanju kolektivnih identiteta. Jedna sastavnica ocjene klizača bilo je vrednovanje izvedbe na osnovi općeprihvaćenih standarda, ali u hladnoratovskim uvjetima bitne su bile i druge sastavnice. Kako su suci socijalizirani i djeluju unutar nacionalnih klizačkih federacija, oni su subjekti izravnih i

neizravnih utjecaja koji smjeraju na projiciranje patriotske sklonosti, a kao kvazipredstavnici države trebali bi voditi računa i o tome percipira li njihova država države koje klizači predstavljaju kao prijatelje, suparnike ili neprijatelje. Autori su svojim istraživanjem dokazali da su klizači kojima su suci bili skloni dolazili iz njima prijateljskih država (21-27). Na tom je slučaju moguće promatrati ideje, identitete i kulture neovisno o interesima, što potvrđuje ekspanzijsku moć konstruktivističke teorije. Istodobno, utvrđeno je da je nacionalizam postao neizbježan u prominentnom natjecanju nacija, dok je kontekst Hladnog rata pretvorio olimpijske igre u rat koji je utjecao na to kako sportaši koji predstavljaju svoje države razumiju sami sebe i kako se odnose jedni prema drugima (19-20). Hladni rat je konstruirao i novu olimpijsku stvarnost.

4.4. Sport kao medij prenošenja političke poruke

Konstruktivisti ističu da se identitet konstruira na različitim područjima ljudskih međudnosa, što ukazuje na važnost istraživanja diskursa. Petrović (2006: 213-5) dijeli ta područja na sfere intimnih, ekonomskih, političkih i kulturnih odnosa, pri čemu kultura podrazumijeva jezik, komunikaciju i društvene norme. U tim sferama pojedinci i skupine, "skupljajući iskustvo, znanje i razmjenjujući informacije, dolaze do razumijevanja i artikulacije sličnosti i razlika" (Petrović, 2006: 215), (de)konstruiraju identitete i interese te, u konačnici, kreiraju novu stvarnost u međunarodnim odnosima. U procesu konstrukcije i dekonstrukcije međunarodne stvarnosti ključna je uloga medijskih diskursa.

Najbolji je primjer za to kontroverzni dokumentarni film *Olympia* (1938) koji je režirala Leni Riefenstahl. Među ostalim, u filmu se naglašavaju romantična evokacija drevne grčke kulture, paljenje olimpijske baklje i njezin prijenos od Olimpa do Berlina, što su brojni kritičari označili kao promicanje Njemačke kao nasljednice drevne Grčke. Iako se Hitler pojavljuje na svečanosti otvaranja igara, njegova prisutnost nije naglašena, a uz svastike, vide se i olimpijski prstenovi. Spomenuti su njemački pobjednici, ali su najviše pozornosti dobili crni američki atletičar Jesse

Owens i korejski pobjednik maratona Sohn Kee-Chung. Ako i postoji pristranost prema njemačkim sportašima, kaže Guttman, ona je vidljiva u prezentiranju konjaničkog segmenta vojničkog pentatlona u kojemu njemački konjanici galopiraju k pobjedi. Strani tisak izvještavao je o međunarodnom karakteru filma okarakteriziravši ga kao "remek djelo, kao prvorazrednu umjetnost i najbolji sportski film uopće" (Guttman 2006: 74-75). No Hoffmann (1993: 126) ističe da film "instrumentalizira sport za političke ciljeve Trećeg Reicha". "Neprivlačna tijela" uklonjena su iz filma kako bi se redateljica fokusirala na "privlačna", uglavnom arijevska tijela. Suzan Sonath osuđuje filmove Reifentahlove kao glorifikaciju fašizma. "Idealizirati olimpijske sportaše te slaviti snagu i ljepotu njihovih tijela implicitno znači umanjivati sva ostala tijela – vaše i moje, koja nisu blizu idealu. A umanjivanje vodi k diskriminaciji koja, u konačnici, vodi ka anihilaciji. Počni s muskulaturom mladeži koja pali baklju u Olimpiji, završit ćeš s napaćenim leševima otkrivenima u Auschwitzu" (Guttman, 2006: 76).

Mediji imaju ulogu u konstrukciji stvarnosti prije, tijekom i nakon sportskih natjecanja te se stječe dojam kako nastoje provocirati nov način ponašanja sportaša. Sport je lako oružje kojim se indoktriniraju nacionalni osjećaji i ponos, a svaki se pojedinac može identificirati s nacijom. *The Times* je 1996. izvijestio kako je nakon pobjede Engleske nad Nizozemskom u 90 minuta i s četiri postignuta gola nogomet "napravio ono što nisu tisuće govora vladinih ministara i stotine izbornih obećanja premijera Tonyja Blaira. Engleska se osjeća gotovo nepobjedivom" (Beck, 2003: 400). U pravcu promicanja "zamišljene zajednice" ujedinjenje oko nacionalnoga nogometnog tima, jačanja nacionalnog duha i stvaranja novog narativa pisao je i *The Sun* prije polufinalne utakmice svjetskoga nogometnog prvenstva 1990. između Engleske i Njemačke: "Dobili smo ih 45-e, 66-e, a sada slijedi bitka 90-e" (400-401). Korištenjem vojne terminologije dodatno se potencira važnost sportskog natjecanja koje tako poprima političku dimenziju. Neki novinski naslovi prije i poslije utakmica Hrvatske i Srbije govore u prilog medijskoj konstrukciji stvarnosti i radikalizaciji odnosa

korištenjem senzacionalnih narativa – vojne, vjerske i mitološke terminologije.¹³

Zbog popularnosti i publiciteta sport može postati mjesto produktivne političke borbe i socijalne promjene. Primjerice, Jackie Robinson je 1947. postao prvi Afroamerikanac koji je igrao major ligu bejzbola u Brooklyn Dodgersima, čime je utjelovio otpor socijalnima i kulturnim nepravdama ere. Desetljeće prije adventa pokreta za ljudska prava, a imajući na umu kulturno značenje bejzbola, Ryan je taj trenutak nazvao "najvažnijim društvenim događajem u američkoj sportskoj povijesti" (Billings, Butterworth i Turman, 2015: 181-182). Šezdesete i sedamdesete zapamćene su kao posebno turbulentne godine u američkoj povijesti. Tada su boksač Muhammed Ali i tenisačica Billie Jean King koristili sport za promicanje socijalnih pokreta, poput pokreta za građanska prava i feminizma. Prvi afroamerički atletičar koji se natjecao na

¹³ Pogledajte hrvatsku tragediju: *Izbornik se u očaju križa usred utakmice dok Srbija osvaja svjetsko prvenstvo*. <http://www.jutarnji.hr/pogledajte-hrvatsku-tragediju-ocajni-izbornik-se-kriza-usred-utakmice-dok-srbija-osvaja-svjetsko-prvenstvo-/1396583/> (pristupljeno 1. kolovoza 2015); *Hrvatska razbila Srbiju u prvoj pripremnoj utakmici za SP u Kataru*. <http://www.maxportal.hr/hrvatska-razbila-srbiju-u-prvoj-pripremnjoj-utakmici-za-sp-u-kataru/> (pristupljeno 2. kolovoza 2015); *I četiri Maksimira malo za utakmicu Hrvatska-Srbija*. <http://www.abcportal.info/clanak/cetiri-maksimira-malo-za-utakmicu-hrvatska--srbija> (pristupljeno 2. kolovoza 2015); *Stožer protiv ćirilice o sutrašnjoj utakmici Srbija-Hrvatska*. <http://metro-portal.hr/stozer-protiv-ćirilice-o-sutrašnjoj-utakmici-hrvatska-srbija/80272> (pristupljeno 2. kolovoza 2015); *Ekskluzivno: Gotovina neće doći na utakmicu Hrvatska-Srbija*. <http://www.soundset.hr/sport/ekskluzivno-gotovina-uce-doci-na-utakmicu-hrvatska-srbija> (pristupljeno 3. kolovoza 2015); *Zbog skandiranja ubij, ubij Srbina moglo bi doći do prekida utakmice Hrvatska-Srbija*. <http://www.politikaplus.com/novost/75031/VIDEO-Zbog-skandiranja-Ubij-ubij-Srbina-moglo-bi-doci-do-prekida-utakmice-Hrvatska-Srbija> (pristupljeno 4. kolovoza 2015); *Hrvatska je uspješnija sportska nacija od Srbije*. <http://www.jutarnji.hr/hrvatska-je-uspjesnija-sportska-nacija-od-srbije/845208/> (pristupljeno 5. 8. 2015.); *Hrvatska-Srbija nije samo nogometna utakmica*. <http://podstrana-portal.com/hrvatska/item/14771-hrvatska-srbija-nije-samo-nogometna-utakmica> (pristupljeno 5. kolovoza 2015); *Hrvatska s dva "torpeda" potopila Srbiju*. <http://m.tportal.hr/250819/Ofenzivna-Hrvatska-s-Kovacicem-na-Srbiju.html> (pristupljeno 5. kolovoza 2015); *Narod je bio bijesan, ali preživjeli smo*. <http://www.jutarnji.hr/narod-je-bio-bijesan--ali-prezivjeli-smo-i-tih-2-2-s-jugoslavijom/950107> (pristupljeno 5. kolovoza 2015.); *Srpske trice bole desetljećima: Kecman utrljao sol na ranu koju je nanio Đorđević*, <http://www.index.hr/sport/clanak/srpske-trice-bole-desetljecima-kecman-utrljao-sol-na-ranu-koju-je-nanio-djordjevic/488169.aspx> (pristupljeno 5. kolovoza 2015); *Čiro: prava bitka u Zagrebu*. <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/19990820/sport.htm> (pristupljeno 5. kolovoza 2015).

olimpijskim igrama bio je George Poage koji je osvojio brončane medalje na 200 i 400 metara s preponama 1904. Slijedili su Jesse Owens s četiri zlatne medalje na olimpijskim igrama u Berlinu 1936, Cornelius Johnson osvojio je zlato u skoku u vis 1936. u Berlinu, trkačica Wilma Rudolph osvojila je bronzu u Melbourne 1956. i tri zlatne medalje u Rimu 1960, Cassius Clay¹⁴ postao je boksački prvak u Rimu 1960, Daily Thompson osvojio je zlato u deklatlonu u Moskvi 1980. i Los Angelesu 1984. itd. Ti su sportaši morali koristiti olimpijsku pozornicu kao sredstvo borbe protiv rasnih predrasuda. Nakon što je Rudolph osvojila tri zlatne medalje, Talijani su je prozvali La Gazella Nera, a Francuzi Le Perle Noir, čime su poručili da je njezina rasa značajna određujuća kategorija (Lockyer, 2009: 1-3). Trkači Tommie Smith i John Carlos na olimpijskim igrama u Ciudad de Mexico 1968. zauzeli su prvo i treće mjesto na 200 m te su iskoristili pobjednička postolja kako bi predstavili pozdrav *black power* kojim su prosvjedovali protiv rasnih nepravdi s kojima su se suočavali tamnoputi sportaši u SAD-u. Nosili su i bedževe OPHR – Olympics Project for Human Rights, Smith je nosio crni šal kako bi simbolizirao ponos, a Carlos crne perle koje su simbolizirale linčovanje i crne čarape bez cipela kao simbol siromaštva. Slika njihovih podignutih šaka ostaje snažan simbol prosvjeda protiv rasne nepravde. Smith je tada izjavio: "Ako pobijedim, Amerikanac sam, ne Afroamerikanac. Ali ako učinim nešto loše, reći će da sam crnčuga. Crni smo i ponosimo se time" (5). Podignuli su glave, Smith je dignuo desnu, a Carlos lijevu ruku kako bi formirali pozdrav, a svaki je nosio crnu rukavicu. Međunarodni olimpijski odbor smatrao je kako politika ne bi trebala biti dio olimpijskih igara, izbacio ih je s natjecanja i oduzeo im medalje. Prije igara u Meksiku održani su prosvjedi koji su rezultirali ubojstvom 300 meksičkih studenata koji su protestirali protiv igara smatrajući kako bi njihov grad

¹⁴ Dok se Clayeva zlatna medalja slavila na olimpijskim igrama, po povratku u Ameriku napadnut je na ulici, nakon čega je medalju bacio u vodu. Ubrzo je 1964. promijenio ime u Muhammed Ali i pridružio se Nation of Islam, radikalnoj skupini koja je predstavljala simbol borbe tamnoputog stanovništva SAD-a protiv ropstva i ugnjetavanja (Lockyer, 2009: 3).

zbog ekstremnog siromaštva trebao trošiti novac za socijalnu politike, a ne olimpijadu.¹⁵

Od 1972. do 2005. prijavljen je 171 teroristički napad povezan sa sportom, što ukazuje na negativan aspekt sporta, to jest njegovu privlačnost teroristima zbog globalnog doseg (Murray i Pigman, 2013: 1106). Dotad najbrojnije olimpijske igre u Münchenu 1972. ostale su zapamćene po terorističkom napadu u kojemu je ubijeno 11 izraelskih sportaša. Pet dana prije kraja igara palestinski teroristi iz organizacije Crni rujan ušli su u olimpijsko selo i odmah ubili dvojicu izraelskih sportaša te zatočili još devetoricu. Tražili su oslobađanje 200 Palestinaca iz izraelskih zatvora. Unatoč tome što su svi taoci ubijeni, predsjednik Međunarodnoga olimpijskog odbora Avery Brundage odlučio je nastaviti natjecanja.¹⁶ Te su igre nazvane definirajućim trenutkom u rastu modernog terorizma. Kako je terorizam jedan oblik odnosa s javnošću, cilj mu je širiti strah s najmanje truda, a za to su najzahvalnija masovna javna okupljanja. Primjerice, nogometna utakmica Njemačke i Francuske u Parizu prvotno je bila planirana meta terorističkih napada u prosincu 2015.

Tamnoputi sportaši općenito su suočeni s kompleksnim stereotipovima i suptilnim oblicima predrasuda. U medijima se često portretiraju kao osobe koje imaju fizičke predispozicije za atletiku. Takvim korištenjem jezika i medijskim porukama stvara se javno uvjerenje da je izvrsnost na atletskom polju prirodna Afroamerikancima, čime se može implicirati da oni postižu uspjehe s manje napora od bijelih atletičara. "Upravo fokusiranje na prirodnu dispoziciju za atletiku ne samo da umanjuje percepciju postignutih rezultata tamnoputih sportaša nego donekle stvara rasističke stereotipove da Afroamerikanci nisu podobni za intelektualne uspjehe" (Lockyer, 2009: 6-7). Sličnim predrasudama bila je nekoliko puta izložena i najbolja suvremena tenisačica Serena Williams koja je, među ostalim, pobijedila na 22 pojedinačna Grand Slam turnira i osvojila zlatne medalje na trima Olimpijskim igrama u

¹⁵ <https://radar.brookes.ac.uk/radar/file/4f76820e-228c-db38-9737-aaf6a924d539/1/CS%208%20Politics%20and%20the%20Games.pdf> (pristupljeno 1. kolovoza 2015).

¹⁶ Isto.

pojedinačnoj konkurenciji i paru. David Frum, bivši savjetnik predsjednika Georgea W. Busha, na osnovi njezina fizičkog izgleda na *twitteru* je objavio kako Williams uzima steroide.¹⁷ Njezini su uspjesi višekratno preispitivani s obzirom na snažniju konstituciju,¹⁸ a o fizičkom izgledu tenisačica pisao je i *New York Times*.¹⁹

Olimpijske igre u Pekingu 2008. uzrokovale su bijes skupina za ljudska prava koje su smatrale da se održavanjem igara u Kini legitimira tamošnji represivni politički režim. Nošenje olimpijskog plamena prekidano je političkim prosvjedom i snažnim porukama o narušavanju ljudskih prava, nemirima u Tibetu, ulozi Kine u Darfuru te zazivanjem neovisnost Tajvana.²⁰ Košarkaš NBA-a Steve Nash je kao odgovor na američku invaziju na Irak 2003. nosio majicu s natpisom *No War*, dok se američki tenisač Andy Rodick 2009. povukao s teniskog turnira u Ujedinjenim Arapskim Emiratima nakon što organizatori nisu dopustili natjecanje izraelskoj tenisačici Shahar Peer. Nadalje, golman NHL-a Tim Thomas odbio je 2012. poziv predsjednika Obame na proslavu Stanley kupa u Bijeloj kući prosvedujući tako protiv ubojstva mladog Afroamerikanca Trayvona Martina i oslobađajuće presude njegovu ubojici (Billings, Butterworth i Turman, 2015: 168). Vera Časlavska – jedna od dviju gimnastičarki u povijesti koje su osvojile zlato u pojedinačnom višeboju na dvjema uzastopnim

¹⁷ <http://www.thinkprogress.org/sports/2015/07/13/3679627/top-conservative-pundit-suggests-serena-williams-won-wimbledon-cheating/> (pristupljeno 5. svibnja 2016).

¹⁸ <http://mobile.nytimes.com/2015/07/11/sports/tennis/tennis-top-women-balance-body-image-with-quest-for-success.html?referrer=&r=2> (pristupljeno 15. svibnja 2016).

¹⁹ Zanimljiv je podatak da su sestre Williams trinaest godina bojkotirale turnir Indian Wells zbog incidenta 2001. kada se Venus povukla iz polufinalnoga međusobnog meča, nakon čega je publika izviždala cijelu obitelj i optužila je za namještanje meča. Sestre su odbijale nastupati na turniru izjavivši kako su bile izvrgnute rasnim pogrdama. <http://bleacherreport.com/articles/361673-venus-and-serena-williams-boy-cotting-indian-wells-9-years-and-counting> (pristupljeno 10. svibnja 2016). Na istom turniru dogodio se 2016. izgređ zbog kojega je direktor turnira Ray Moore podnio ostavku. On je, naime, izjavio da bi tenisačice trebale svaku noć kleknuti i zahvaljivati Bogu što su se rodili Roger Federer i Rafael Nadal koji nose tenis kao sport i zbog kojih one imaju velike honorare. <https://www.theguardian.com/sport/2016/mar/20/raymond-moore-indian-wells-wta-sexist-remarks> (pristupljeno 11. svibnja 2016).

²⁰ <https://radar.brookes.ac.uk/radar/file/4f76820e-228c-db38-9737-aaf6a924d539/1/CS%208%20Politics%20and%20the%20Games.pdf> (pristupljeno 1. kolovoza 2015).

olimpijskim igrama, jedina gimnastičarska koja je osvojila zlata na olimpijskim igrama u svim disciplinama te jedina gimnastičarka koja je osvojila naslove na olimpijskim igrama, svjetskom i europskom prvenstvu – ostala je zapamćena i po prosvjedu i podršci čehoslovačkoj demokratizaciji i opoziciji sovjetskoj invaziji na Čehoslovačku 1968. Na olimpijskim igrama u Meksiku na pobjedničkom je postolju prosvedovala gledajući u pod za vrijeme intoniranja sovjetske himne.

4.5. Sport kao instrument promicanja bližeg dijaloga i integracije u multikulturalnim društvima

Sport unificira i razbija barijere među ljudima.²¹ Posebno je važan u multikulturalnim društvima gdje su druge ili treće generacije imigranata integrirane u sportske nacionalne timove. Primjeri su njemačka i francuska nogometna reprezentacija. Francuski navijači bili su fascinirani Raymondom Kopom, igračem poljskih korijena, Michelom Platinijem, koji ima talijanske korijene i Zinedinom Zidaneom, koji je alžirskog podrijetla. S druge strane, osamdesetih godina je radikalna desna Le Front National na čelu s Jean-Marie Le Penom koristila multietničku nogometnu reprezentaciju kako bi promicala politiku mržnje prema strancima. Le Pen je izjavljivao kako taj lažni tim ne predstavlja pravu Francusku. Ujedinjenost nacije u različitosti dosegnula je vrhunac pobjedom Francuske kao domaćina na svjetskome nogometnom prvenstvu 1998. te kroz simbolički narativ i frazu kojom se promicala integracija kroz nogometni uspjeh: *black – blanc – beur* (crnci, bijelci, Arapi) kao aluziju na trobojnicu *bleu, blanc, rouge* (plavo, vijelo, crveno). U njemačkoj reprezentaciji, koja je osvojila svjetsko prvenstvo 2014. igrali su Khedira, Özil, Podolski, Klose, Boateng, igrači turskoga, poljskog i ganskog podrijetla. Zagovarajući mit o nogometnoj integraciji pomoću konstrukcije "zamišljene zajednice", konstruktivisti istodobno upozoravaju i na mogućnost

²¹ više u: Mabillard i Jádi, 2011.

njegove dekonstrukcije u okrutnoj stvarnosti sportske konfrontacije (Bainvel, 2005: 70-71).²²

Sport je figurirao kao posebno sredstvo jačanja države i multietničkoga jugoslavenskog entiteta. Brojni su primjeri multietničkih timova bivše države čiji su se uspjesi doživljavali kao zajednički, čime se i gradila posebna "zamišljena zajednica" s kojom su se identificirali svi građani Jugoslavije. Tri godine zaredom, 1989, 1990. i 1991, košarkaški klub Jugoplastika, službeno najbolji europski klub 20. stoljeća, okitio se naslovom europskog prvaka s ekipom koju su činili igrači hrvatskoga, crnogorskog, srpskog i makedonskog podrijetla. Mnogi su analitičari početkom kraja jugoslavenske federacije označili osvajanje zlata na svjetskome košarkaškom prvenstvu 1990. u Argentini kada je tijekom finalne utakmice reprezentativni centar Vlade Divac, etnički Srbin, bacio hrvatsku zastavu jer je smatrao da joj nije mjesto na proslavi jugoslavenskog uspjeha.²³

Sport je važna podloga za izražavanje kolektivnog identiteta koji je, s jedne strane, inkluzivan za članove određene "zamišljene zajednice", a s druge je strane ekskluzivan jer stvara određenu socijalnu stratifikaciju, nacionalne i etničke podjele. Nacionalna identifikacija i unifikacija multietničkih društava jače su kada takva "zamišljena zajednica" sudjeluje u važnim i međunarodno prenošenim sportskim događajima.

²² Primjer je prijateljska nogometna utakmica Francuske i Alžira 2001. koja je organizirana kako bi promovirala pomirenje dvaju naroda. No da će to biti nešto drugo najavili su zvižduci alžirskih navijača tijekom intonacije francuske himne. Nasilje je eskaliralo u 77. minuti kada je Francuska vodila 4:1. Gostujući navijači počeli su prodirati na teren te su intervenirale specijalne policijske snage. Sličan scenarij odigrao se na prijateljskoj utakmici Republike Irske i Engleske u sklopu priprema za Europsko prvenstvo 1996. Za vrijeme intoniranja himni čule su se burne reakcije navijača, da bi nakon vodstva Iraca 1:0 engleski navijači počeli divljati na tribinama te je utakmica prekinuta.

²³ Taj se incident provlači kao glavna nit filma "Jednom braća" koji prati zahlađivanje odnosa bivših prijatelja i reprezentativnih suigrača Dražena Petrovića i Vlade Divca zbog etničkih napetosti, a poslije i rata na području bivše Jugoslavije. Dino Rađa, hrvatski košarkaški reprezentativac, u intervjuu 2014. izjavio je: "Divac tada nije napravio ništa što ne bih napravio i ja... I da se tada meni netko približio sa srpskom, talijanskom, ili bilo kojom drugom zastavom, ja bih napravio istu, potpuno istu stvar kao Vlade. To tada nije bila moja zastava. Mi smo tada igrali za Jugoslaviju, ne za Hrvatsku, ne za Srbiju". <http://www.index.hr/sport/clanak/radja-o-divcu-i-zastavi-jebalo-se-nama-za-politiku-i-ja-bih-napravio-isto-kao-i-vlade/724837.aspx> (pristupljeno 5. svibnja 2016).

4.6. Sport kao neprijateljstvo i dodatna radikalizacija odnosa

Osim što može biti diplomatsko sredstvo pomirenja i integracije multietničkih društava, sport je oduvijek bio povezan s patnjom i ratom kao antitezama diplomacije (Sweet u Murray i Pigman 2013: 1105). Murray i Pigman ističu kako postoji i hobsijanska, mračna strana sporta, strana "rata svih protiv svijui" (Murray i Pigman, 2013: 1105). Sportsko natjecanje može pojačati animozitet i biti svojevrsan preludij neprijateljstvu i nasilju. Državni i nedržavni akteri mogu ga koristiti kako bi stvorili atmosferu straha, publicirali uvrede i distribuirali loše poruke široj publici. Koristeći se tom argumentacijom, Lüschen (1982: 185) opisuje sport kao "oblik pseudokonflikta, rat bez oružja, suspendiran mirom te surogat za rat". Nasilna polufinalna vaterpolska utakmica Sovjetskog Saveza i Mađarske na olimpijskim igrama u Melbourneu 1956. bila je očit primjer političkog sukoba prenesenog na sportsko natjecanje. Sudac je zbog nasilja utakmicu prekinuo ranije.²⁴ "Krv u vodi", jedan je od najdramatičnijih primjera nacionalističkih ideala koji su se izravno sudarili za vrijeme tih olimpijskih igara. Emocije koje je stvorio taj sukob projicirane su kroz ponašanje igrača koji su nastojali izraziti svoj nacionalni naboj i ponos. Pritom su zanemarili ideale koje promiče olimpijski pokret. Ključne vrijednosti poštene igre, jedinstva i mira odbačene su u korist nasilja, nametanja dominacije jedne zemlje nad drugom, ponosa i nacionalne identifikacije. Tijekom Hladnog rata sport je postao značajno oružje u borbi kapitalizma i socijalizma.²⁵ Svaka pobjeda sportaša iz neke socijalističke zemlje interpretirala se kao pobjeda socijalističkog sustava i dokaz superiornosti socijalističke kulture nad kulturom kapitalističkih država (Caldwell, 1982: 182-183).

²⁴ U listopadu 1956. mađarsku revoluciju pokrenuli su studenti koji su zazivali političku slobodu i demokraciju te zahtijevali povlačenje sovjetskih postrojba iz države koja je napustila Varšavski ugovor i proglasila neutralnost. Sovjetska vojska je 4. studenoga preuzela kontrolu u Budimpešti i svrgnula vladu. U tim okolnostima mađarski tim je iz olimpijskog sela uklonio zastavu koja je imala komunistički simbol. U konačnici je Mađarska pobijedila rezultatom 4-0, a utakmica je zbog izraženih grubosti, pogotovo kada je sovjetski igrač udario mađarskog igrača Zádora u oko, neko vrijeme bila prekinuta. <http://www.bl.uk/sportandsociety/exploresocsci/politics/articles/melbourne.pdf> (pristupljeno 1. rujna 2015).

²⁵ <http://www.bl.uk/sportandsociety/exploresocsci/politics/articles/melbourne.pdf> (pristupljeno 1. rujna 2015).

Tablica osvojenih olimpijskih medalja svojevrsna je refleksija moći i natjecanja država koja je dobila posve novu dimenziju za vrijeme Hladnog rata. Na Olimpijskim igrama u Helsinkiju 1952. Sovjetski Savez je osvojio 22, a SAD 40 zlatnih medalja. No Sovjetski Savez je u medijima sebe proglasio pobjednikom Igara koristeći alternativne načine računanja broja medalja. Na sljedećim igrama više je medalja osvojio Sovjetski Savez. Američki tisak tvrdio je da je Sovjetski Savez dominirao isključivo "prljavom odlučnošću i bez demokratske radosti i entuzijazma koji su krasili američke sportaše". Nakon Hladnog rata NR Kina uložila je najviše napora kako bi osvojila najveći broj zlatnih medalja i zasjele na čelo tablice. Najperspektivniji sportaši slani su na posebne lokacije gdje su se pripremali za pekinške igre uz pomoć trenera i znanstvenika. Trud se u konačnici isplatio i NR Kina zauzela je prvo mjesto po broju osvojenih zlatnih medalja, nametnuvši se kao sportska supersila, što je sigurno utjecalo na kreiranje novog imidža države u međunarodnim odnosima (Kobierecki, 2013: 56-60). Još je jedan oblik sportskog natjecanja važan za međunarodne odnose – pobjede nad protivnicima koji se mogu opisati kao politički neprijatelji. Takvi susreti bude izvanredne emocije, a pobjeda se percipira kao uspjeh ne samo sportaša nego cijele države, geopolitičkog bloka ili društveno-političkog sustava. Primjeri su pobjeda Sovjetskog Saveza nad SAD-om u finalu košarkaške utakmice na Olimpijskim igrama 1972. u Münchenu nakon kontroverznih sudačkih odluka i dvaju doigravanja. Tu je "čudo na ledu" iz Lake Placida 1980. kada je američki amaterski tim pobijedio 4:3 pseudoamaterski sovjetski tim koji je već osvojio četiri olimpijska zlata. U kontekstu sovjetske invazije na Afganistan utakmica je u američkim medijima označena "simbolom američke pobjede nad SSSR-om u Hladnom ratu" (61).

Nogometne navijačke skupine u Jugoslaviji krajem osamdesetih godina pomicala su žarište svojih interesa s nogometa na nacionalna pitanja. Stadioni su postali mjesta nacionalne retorike. Ekstreman je primjer utakmica Dinama iz Zagreba i Crvene zvezde iz Beograda 13. svibnja 1990. na stadionu Maksimir u Zagrebu. Mnogi tu utakmicu, koja je prekinuta zbog tučnjave navijača

i obračuna domaće navijačke skupine Bad Blue Boys s milicijom, smatraju simboličkim početkom rata u Jugoslaviji. Prvu nogometnu utakmicu srbijanskih i hrvatskih klubova nakon rata odigrali su 1997. Partizan i Croatia Zagreb u kvalifikacijama Lige prvaka. Nakon toga Hrvatska i SR Jugoslavija našle su se u istoj kvalifikacijskoj skupini za Europsko nogometno prvenstvo 2000; utakmica u Zagrebu završila je neodlučeno, a Jugoslavija je izborila mjesto na prvenstvu. Nogomet je u objema utakmicama bio zasjenjen posljedicama rata, govorima mržnje na stadionima i sjenom gotovo mitske nezavršene utakmice u Maksimiru 1990. (Đorđević i Žikić, 2013: 3-4). Recentan je primjer utakmica Hrvatske i Srbije u kvalifikacijama za svjetsko prvenstvo u Brazilu 2014. Kako se utakmica približavala, novinski narativi postajali su sve oštriji najavljujući povijesnu utakmicu, da bi se *Kurir* zapitao "sprema li se hrvatski izbornik za rat ili nogometnu utakmicu?" (5). "Utakmica je s obzirom na pobjedu poslužila za nacionalnu homogenizaciju Hrvata i potvrdila organizacijom još jedan važan element hrvatskog nacionalnog mita o civiliziranoj, centralnoeuropskoj naciji koja je udaljena od Balkana i nasilja" (8). Recentniji primjer sporta kao radikalizacije neprijateljstva prekinuta je utakmica Albanije i Srbije 2014. u kvalifikacijama za Europsko nogometno prvenstvo 2016. kada se na stadionu Partizana u Beogradu iznad terena pojavio dron sa zastavom na kojoj je bila nacrtana "Velika Albanija". Nakon što ga je srpski igrač dohvatio, na njega su nasrnuli albanski igrači, uslijedio su opća tučnjava i kaos. Sport je u tom slučaju dodatno radikalizirao odnose među dvjema zemljama.

Unatoč tim primjerima korištenja sporta kao sredstva jačanja neprijateljstava i radikalizacije odnosa, utvrđujući kako se povećava važnost meke u odnosu prema tvrdoj moći, konstruktivizam ističe pozitivne dimenzije sportske diplomacije. Iako sportsko natjecanje može biti percipirano kao simbolički oblik konflikta, sportski etos izgrađen je na imperativima poštenja i poštovanja. Zato je sportsko natjecanje "prihvatljiv oblik rata", a sport jedno od najvrednijih sredstava javne diplomacije.

5. Zaključak

Konstruktivizam kao *srednji put* u teorijskom razumijevanju međunarodnih odnosa prihvaća promjene u međunarodnoj zajednici, stavljajući naglasak na vrijednosti, ideje, norme i identitete pojedinaca. Pritom otvara crnu kutiju unitaristički percipirane države, istražujući sve procese i aktere koji sudjeluju u stvaranju njezine unutarnje i vanjske politike. Konstruktivisti percipiraju državu kao prozirnu kutiju koja u međunarodne odnose unosi sav svoj sadržaj te ga primjenjuje u interakciji s drugim akterima, stvarajući anarhiju i gradeći odnose onako kako joj najbolje odgovara. Stoga Wendt zaključuje da je anarhija ono što država od nje učini. To se odnosi i na pojedinca koji, unatoč već usvojenim identitetima u interakciji s drugim subjektima međunarodnih odnosa, stvara novu stvarnost, svojevrsnu "zamišljenu zajednicu", koja rezultira novim identitetima i novim interesima. Konstruktivizam se ne fokusira na materijalne oblike moći, izražene u posjedovanju fizičke sile, nego na manje primjetne oblike meke moći i utjecaja na druge aktere u međunarodnom okruženju. Više je sredstava na raspolaganju svakom pojedincu i državi u konstruiranju nove stvarnosti i mijenjanju drugih aktera prema svojim pravilima, a jedno od njih je sport kao globalni fenomen koji okuplja veliki broj ljudi te sportska diplomacija kao način korištenja sporta u promociji vanjske politike.

U kontekstu sportskih natjecanja stvara se svojevrsna "zamišljena zajednica" koja se reflektira kroz zajedničke identitete i interese. Sport može biti pozitivno sredstvo diplomacije i koristiti se za jačanje meke moći države organiziranjem međunarodnih natjecanja, što je najvidljivije kroz izgradnju novog imidža, privlačenje investicija i prihvaćenost u međunarodnoj zajednici. Sportska natjecanja najučinkovitiji su instrument predstavljanja novostvorene države na međunarodnoj pozornici, posebno u slučaju iznimnoga sportskog uspjeha. U tome prednjače male države koje kroz sportske rezultate nastoje kreirati imidž u međunarodnoj zajednici te ostvariti ekonomske dobiti koristeći sport kao najjeftiniji i najdjelotvorniji instrument vanjske politike. Sportska natjecanja često koriste pojedinci, skupine ili države kako bi odaslale određene

političke poruke jer sport ima mnogobrojnu publiku i medijski se prati diljem svijeta. Brojni su takvi primjeri: od borbe za jednakost spolova preko borbe Afroamerikanaca i drugih marginaliziranih skupina društva za svoja prava do promicanja separatističkih pokreta. U povijesti je bilo eklatantnih primjera korištenja sporta za radikalizaciju odnosa, jačanje postojećih neprijateljstava i organiziranje terorističkih napada.

Ulogu sporta kao sredstva diplomacije najviše artikuliraju predstavnici konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa. Ispunjavajući vakuum između previše materijalističkih i previše idealističkih vizija, konstruktivizam ukazuje na neprestano konstruiranje i dekonstruiranje međunarodne stvarnosti. Međunarodni odnosi stalno se mijenjaju, ljudi predstavljaju nositelje tih promjena, a sportska diplomacija sredstvo je stvaranja "zamišljene zajednice", konstrukcije i dekonstrukcije interesa i identiteta koji se reflektiraju u odnosima među pojedincima i skupinama. Uz materijalnu moć, u suvremenima međunarodnim odnosima sve se više profilira meka ili pametna moć, moć atrakcije, koja predstavlja sposobnost utjecaja na druge i mijenjanja stvarnosti u skladu s vlastitim pravilima. Korištenje sporta u pomirenju, jačanju imidža države, izgradnji nacije, promicanju pozitivnih poruka i ostvarenju ekonomskih dobiti reflektira pozitivne aspekte konstruktivističke interpretacije međunarodnih odnosa. Istodobno, sport se sve više koristi kao instrument radikalizacije odnosa, jačanja antagonizama, širenja političke propagande, što ukazuje na naličje konstruktivističke vizije međunarodne stvarnosti, koja se može vrlo brzo prevesti u tvrdnu moć u međunarodnoj zajednici.

Literatura

- Adler, E. 1997. Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations* (3) 3: 319-363.
- Allen, J. A. 2010. Venus and Serena Williams: Boycotting Indian Wells 9 Years and Counting. <http://bleacherreport.com/articles/361673-venus-and-serena-williams-boycotting-indian-wells-9-years-and-counting> (pristupljeno 10. svibnja 2016).
- Allison, L. (ur.). 1986. *The Politics of Sport*. Manchester: Manchester University Press.
- Allison, L. 1993. *The Changing Politics of Sport*. Manchester: Manchester University Press.
- Allison, L. 2000. Sport and Nationalism. U: Coakley, J., Dunning, E. (ur.). *Handbook of Sport Studies*. London: Sage, str. 344-355.
- Allison, L., Monnington, T. 2005. Sport, Prestige and International Relations. U: Allison, L. (ur.) *The Global Politics of Sport. The Role of Global Institutions in Sport*. New York: Routledge.
- Anderson, B. 2006. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. New York: Verso.
- Arnaud, P., Riordan, J. (ur.). 1998. *Sports and International Politics. The Impact of Fascism and Communism on Sport*. London i New York: E&FN Spon.
- Arnaud, P. 1998. Sport – a means of national representation. U: Arnaud, P., Riordan, J. (ur.). *Sports and International Politics. The Impact of Fascism and Communism on Sport*. London i New York: E&FN Spon, str. 3-13.
- Arnaud, P. 1998. Sport and International Relations before 1918. U: Arnaud, P., Riordan, J. (ur.). *Sports and International Politics. The Impact of Fascism and Communism on Sport*. London i New York: E&FN Spon, str. 14-29.
- Arnaud, P. 1998. French sports and the emergence of authoritarian regimes, 1919-1939. U: Arnaud, P., Riordan, J. (ur.). *Sports and International Politics. The Impact of Fascism and Communism on Sport*. London i New York: E&FN Spon, str. 114-147.
- Badie, B. 2013. Transnationalizing Diplomacy and Global Governance. U: Kerr, P., Wiseman, G. (ur.). *Diplomacy in a Globalizing*

- World: Theories and Practices*. Oxford: Oxford University Press, str. 85-102.
- Bainvel, S. 2005. Sport and Politics: A Study of Relationship between International Politics and Football. Master Thesis. Linköpings Universitet. <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:20629/FULLTEXT01.pdf> (pristupljeno 2. siječnja 2016).
- Beck, P. J. 2003. The relevance of the irrelevant: football as a missing dimension in the study of the British relations with Germany. *International Affairs*. (79) 2: 389-411.
- Billings, A. C., Butterworth, M. L., Turman, P. D. (ur.). 2015. *Communication and Sport: Surveying the Field*. Drugo izdanje. London: Sage.
- Biti, O. 2014. Sport, nacija i pupčana vrpca: usporedba slovenskog skijanja u 1980-ima s hrvatskim skijanjem u 2000-ima. *Časopis za suvremenu povijest*. (46) 3: 555-576.
- Caldwell, G. 1982. International Sport and National Identity. *International Social Science Journal*. (34) 2: 173-185.
- Cashman, R. 2002. *National Imagination: Australian Sport in the Federation Decades*. Sydney: University of New South Wales.
- Case Study: Sport & Politics: Are the Olympic Games Political? <https://radar.brookes.ac.uk/radar/file/4f76820e-228c-db38-9737-aaf6a924d539/1/CS%20%20Politics%20and%20the%20Games.pdf> (pristupljeno 1. kolovoza 2015).
- Čobanov, S. 2014. Rađa o Divcu i zastavi: Jebalo se nama za politiku, i ja bih napravio isto kao i Vlade. <http://www.index.hr/sport/clanak/radja-o-divcu-i-zastavi-jebalo-se-nama-za-politiku-i-ja-bih-napravio-isto-kao-i-vlade/724837.aspx> (pristupljeno 5. svibnja 2016).
- Dunbar, G., Drayton, J. 2013. Blatter admits Qatar World Cup "mistake" after confirming FIFA always knew summer tournament would be impossible, <http://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-2415974/FIFA-President-Sepp-Blatter-admits-Qatar-2022-World-Cup-mistake.html> (pristupljeno 7. travnja 2016).
- Dorđević, I., Žikić, B. 2013. Football and War in Former Yugoslavia. Serbia and Croatia Two Decades Aftern the Break-up. Free Conference, University of Vienna. October 2013. <http://www.free-project.eu/documents-free/Working%20Papers/Fo>

- otball%20and%20War%20in%20Former%20Yugoslavia.%20Serbia%20and%20Croatia%20Two%20Decades%20After%20the%20Break-up%20(I%20Djordevic%20B%20Zikic).pdf (pristupljeno 1. rujna 2015).
- Ekberg, J. 2014. The Sochi Olympics: Mapping and Understanding the Political Controversies During the Games. <http://dspace.mah.se/bitstream/handle/2043/17858/thesochiolympics-mappingandunderstandingthepoliticalcontroversiesduringthegames.pdf?sequence=2> (pristupljeno 2. svibnja 2016).
- Feddersen, A., Maenning, W., Zimmermann, P. 2007. How to Win the Olympic Games – The Empirics of Key Success Factors of Olympics Bid. *Working Paper Series. Paper No. 07-05*. International Association of Sports Economists.
- Finnemore, M. 1996. *National Interests in International Society*. Ithaca i London: Cornell University Press.
- Finnemore, M. 2003. *The Purpose of Intervention: Changing Beliefs About the Use of Force*. Ithaca i London: Cornell University Press.
- Gašparac, M. 2015. Blatter je podnio ostavku, a ovo je 9 stvari koje morate znati o tome. <http://www.telegram.hr/sport/blatter-je-podnio-ostavku-a-ovo-je-devet-stvari-koje-morate-znati-o-tome/> (pristupljeno 1. svibnja 2016).
- Gleaves, J., Llewellyn, M. 2014. Ethics, Nationalism, and the Imagined Community: The Case Against Inter-National Sport. *Journal of the Philosophy of Sport*. (41) 1: 1-19.
- Gordon, R. S. C., London, L. 2006. Italy 1934: Football and Fascism. u: Tomlinson, A., Young, C. (ur.). *National Identity and Global Sport Events. Culture, Politics and Spectacle in the Olympics and the Football World Cup*. Albany: State University of New York Press, str. 41-65.
- Guttmann, A. 2006. Berlin 1936: The Most Controversial Olympics. u: Tomlinson, A., Young, C. (ur.). *National Identity and Global Sport Events. Culture, Politics and Spectacle in the Olympics and the Football World Cup*. Albany: State University of New York Press, str. 65-83.
- Hoberman, J. 1993. Sport and ideology in the post-Communist age. U: Allison, L. (ur.). *The Changing Politics of Sport*. Manchester: Manchester University Press.

- Hoffmann, H. 1993. *Mythos Olympia*. Berlin: Aufbau Verlag.
- Holiga, A. 2016. Derbi Perzijskog zaljeva novo je rivalstvo europskog nogometa. <http://www.telegram.hr/sport/derbi-perzijskog-zaljeva-novo-je-rivalstvo-europskog-nogometa/> (pristupljeno 7. svibnja 2016).
- Houlihan, B. 1994. *Sport and International Politics*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Houlihan, B. 1997. Sport, National Identity and Public Policy. *Nations and Nationalism*. (3) 1: 113-137.
- Houlihan, B. 2003. *Sport and Society*. London: Sage.
- Indian Wells CEO: lady players should thank God for Federer and Nadal. <https://www.theguardian.com/sport/2016/mar/20/raymond-moore-indian-wells-wta-sexist-remarks> (pristupljeno 11. svibnja 2016).
- Jackson, J., Haigh, S. 2008. Between and beyond politics: Sport and foreign policy in a globalizing world. *Sport in society*. (11) 4: 349-358.
- Jackson, R., Sørensen, G. 2007. *Introduction to International Relations, Theories and Approaches*. New York: Oxford University Press.
- Jedinstvo Afganistana iskovano u Olimpijskoj bronci. Deutsche Welle. 17. 8. 2102. <http://www.dw.com/hr/jedinstvo-afganistana-iskovano-u-olimpijskoj-bronci/a-16169996> (pristupljeno 2. ožujka 2016).
- Jhally, S. 1989. Cultural studies and the sports/media complex. U: Wenner, L. A. (ur.). *Media, sports and society*. Newbury Park: Sage, str. 70-93.
- Kass, D. A. 1976. The Issue of Racism at the 1936 Olympics. *Journal of Sports History*. (3) 3: 223-235.
- Katzenstein, P. J. (ur.). 1996. *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press.
- Kobierecki, M. M. 2013. Sport in International Relations. Expectations, Possibilities and Effects. *International Studies*. (15) 1: 49-74.
- Krüger, A. 1998. The Role of sport in German International politics, 1918-1945. U: Arnaud, P., Riordan, J. (ur.). *Sports and In-*

- ternational Politics. The Impact of Fascism and Communism on Sport.* London i New York: E&FN Spon, str. 79-96.
- Kustec Lipicer, S., Maksuti, A. 2010. Odnos politike i sporta u perspektivi teorijskih analiza u politologiji. *Anali Hrvatskog politološkog društva.* (7) 1: 147-170.
- Legum, J. 2015. Top Conservative Pundit Suggests That Serena Williams Won Wimbledon By Cheating. <http://www.think-progress.org/sports/2015/07/13/3679627/top-conservative-pundit-suggests-serena-williams-won-wimbledon-cheating/> (pristupljeno 5. svibnja 2016).
- Levermore, R., Budd, A. (ur.). 2004. *Sport and International Relations: An Emerging Relationship.* New York: Routledge.
- Lockyer, B. 2009. Minority black Olympic athletes in the 20th and early 21st centuries. <http://www.bl.uk/sportandsociety/explo-resocsci/sportsoc/sociology/articles/blackathletes.pdf>
- Lüschen, G. 1982. Sport, conflict and conflict resolution. *International Social Science Journal.* (34) 2: 185-197.
- Mabillard, V., Jádi, D. 2011. Sports as Cultural Diplomacy. How Sport Can Make a Difference in Intercultural Relations. https://sportdiplomacy.files.wordpress.com/2011/11/sports-as-cultural-diplomacy_en1.pdf (pristupljeno 29. kolovoza 2015).
- MacClancy, J. 1996. Sport and Identity: An Introduction. U: MacClancy, J. (ur.). *Sport, Identity and Ethnicity.* Oxford: Berg.
- Maguire, J., Tuck, J. 1998. Global Sports and Patriot Games: Rugby Union and National Identity in a United Sporting Kingdom. U: Cronnin, M., Mayall, D. (ur.). *Sporting Nationalisms. Identity, Ethnicity, Immigration and Assimilation.* Portland: Frank Cass, str. 103-127.
- Macintosh, D., Hawes, M. 1994. *Sport and Canadian Diplomacy.* Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Mingst, K. A., Arreguín-Toft, I. M. 2011. *Essentials of International Relations.* New York: W. W. Norton & Co.
- Mingst, K. A., Snyder, J. L. 2014. *Essential Readings in World Politics.* New York: W. W. Northon & Co.
- Murray, S., Pigman, A. 2013. Mapping the Relationship between international sport and diplomacy. *Sport in Society.* (17) 9: 1098-1118.

- Muzhikbaev, L. 2014. *The Phenomenon of Sports Diplomacy in Modern International Relations*. <https://sites.google.com/site/culthuman/proceedings-2014/the-phenomenon-of-sports-diplomacy-in-modern-international-relations> (pristupljeno 3. siječnja 2016).
- Nye, J. S. 2006. Think Again: Soft Power. *Foreign Policy*, 23 February 2006. http://www.foreignpolicy.com/articles/2006/02/22/think_again_soft_power (pristupljeno 29. kolovoza 2015).
- Quingmin, Z. 2013. Sports Diplomacy: The Chinese Experience and Perspective. *The Hague Journal of Diplomacy*. (8) 211-233.
- Petrović, D. 2006. Anatomija identiteta. Teorijsko problematiziranje identiteta. *Etnološka istraživanja*. (11) 1: 209-233.
- Philipson, A. 2014. World Cup 2014: BBC pulls in four times as many viewers as ITV, <http://www.telegraph.co.uk/sport/football/world-cup/10966372/World-Cup-2014-BBC-pulls-in-four-times-as-many-viewers-as-ITV.html> (pristupljeno 2. travnja 2016).
- Riordan, J., Krüger, A. (ur.). 1999. *The International Politics of Sport si in the Twentieth Century*. London i New York: E&FN Spon.
- Risse-Kappen, T. 1995. Democratic Peace – Warlike Democracies? A Social Constructivist Interpretation of the Liberal Argument. *European Journal of International Relations*. 1: 491-517.
- Rothenberg, B. 2015. Tennis's Top Women Balance Body Image With Ambition. <http://mobile.nytimes.com/2015/07/11/sports/tennis/tennis-top-women-balance-image-with-quest-for-success.html?referrer=&r=2> (pristupljeno 15. svibnja 2016).
- Sala, B. R., Scott, J. T., Spriggs, J. F. 2007. The Cold War on Ice: Constructivism and the Politics of Olympic Figure Skating Judging. *Perspective on Politics*. (5) 1: 17-29.
- Scharenberg, S. 1999. Religion and Sport. U: Riordan, J., Krüger, A. (ur.). *The International Politics of Sport si in the Twentieth Century*. London i New York: E&FN Spon, str. 90-105.
- Soares e Castro, A. 2013. 2014 FIFA World Cup and 2016 Olympic Games: Brazil's strategy "to win hearts and minds" through sports and football. *PD Magazine*. <http://publicdiplomacymagazine.com/wp-content/uploads/2013/02/2014-FIFA-World-Cup-And-2016-Olympic-Games-Brazil%E2%80%99s-Strat>

- tegy-%E2%80%98to-Win-Hearts-and-Minds%E2%80%99-Through-Sports-and-Football.pdf (pristupljeno 1. rujna 2015).
- Taylor, T. 1986. Sport and International Relations: A Case of Mutual Neglect. U: Allison, L. (ur.). *The Politics of Sport*. Manchester: Manchester University Press, str. 27-49.
- The Bloody Olympics Down Under: Sport, Politics and the 1956 Melbourne Games, <http://www.bl.uk/sportandsociety/explo-resocsci/politics/articles/melbourne.pdf> (pristupljeno 1. rujna 2015).
- Viotti, P. R., Kauppi, M. V. 2012. *International Relations Theory*. New York: Pearson.
- Waldrop, M. M. 1992. *Complexity: The Emerging Science at the Edge of Order and Chaos*. New York: Simon and Schuster.
- Walt, S. M. 1998. International Relations: One World, Many Theories. *Foreign Affairs*. 110: 29-32; 34-46.
- Wendt, A. 1992. Anarchy is what States make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organizations*. (46) 2: 391-425.
- Wendt, A. 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Winstanley, K. L. 2009. *Scottish Football and Northern Ireland: The Role of Sport in Communal Identification and Ethnonational Conflict*. Presented at the Canadian Political Science Association Conference, Carlton University, Ottawa, Canada 27-29 May, 2009, <https://www.cpsa-acsp.ca/papers-2009/Winstanley.pdf> (pristupljeno 5. rujna 2015).
- Youd, K. 2014. The Winter's Tale of Corruption: The 2022 FIFA World Cup in Qatar, the Impending Shift and Potential Legal Actions against FIFA. *Northwestern Journal of International Law & Bussines*. (35) 1: 167-197.
- Zehfuss, M. 2004. *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.